

تاریخ اسلام

عصر سعادت.

ابراهیم علیه السلامک ایکی اوغلی بار ایدی. برسی اسحاق علیه السلام و برسیده اسماعیل علیه السلام.

اسحاق علیه السلامک بالالارنن «بنی اسرائیل»، اسماعیل علیه السلامک بالالارنن «بنی اسماعیل» ظهور ایدی. پیغمبرلرنک کوربهگی بنی اسرائیل اچنن کیلمشلردر. سوکوره بنی اسرائیل آراسینه بوزقلق کروب الله طرفنن کیلمگان قانونغه خلاق مرکنده بولدمشلردر.

ابراهیم علیه السلامک جاریسهسی هاجردن حضرت اسماعیل توشدی. حضرت ابراهیم اسماعیل نی آناسی هاجر ایله هجاز طرفینه کیتوروب مکده قالدردی. اول وقتده مکده «جرهم» قبیلهسلن برنیچه یورطورالرا ایدی. حضرت ابراهیم برنیچه مرتبه هجازغه کیتوب بر بارشده حضرت اسماعیل ایله برکه بیت الله یعنی کعبه نی یاکیینن توردیلر.

حضرت اسماعیلنک بالالاری، بالالارینک بالالاری کعبه تیرهسلن آیرلادیلر، بارا بارا کوبه ییدیلر.

حضرت اسماعیلنک بالالاری کوبه ییگان صابون قبیله لرگه آیریلوب، بوقبیله لر هر قایوسی براسم ایله اسمله نمکده ایدیلر.

عدنان قبیلهسی آراسنده بنی نصر، مضر قبیلهسی آراسنده قریش قبیلهسی باشقه قبیله لردن اوسقون ایدی، قریش لر اچنده بنی هاشم طرف یارندانده حرمتلی، بارندنده اعتبارلی ایدیلر.

شونک اوچونده بقون آدم لرگه توغری یولنی کورسه تو اوچون پیغمبر

ابنوب بنى هاشم دن قريش قبيله سيهك باشى عبدالمطلبك بالاسينك بالاسى
عبداللهنك اوغلى محمد عليه السلامنى بيجه رمشدر.

رسولونك بابالارى شول ترتيب اوزره در :

محمد صلى الله عليه وسلمنك اتاسى عبدالله، آنك اتاسى عبدالمطلب،
آنك اتاسى هاشم، آنك اتاسى عبدالمناف، آنك اتاسى قصى، آنك
اتاسى حكم، آنك اتاسى مره، آنك اتاسى كعب، آنك اتاسى لؤى،
آنك اتاسى غالب، آنك اتاسى فهر، آنك اتاسى مالك، آنك اتاسى
نضر، آنك اتاسى كنانه، آنك اتاسى خزيمه، آنك اتاسى مدركه، آنك
اتاسى الياس، آنك اتاسى مضر، آنك اتاسى نزار، آنك اتاسى معد،
آنك اتاسى عدنان، عدنانده قيندار بن اسماعيل عليه السلام نسلندندر.

پيغمبرمى محمد مصطفى صلى الله عليه وسلمنك ولادى .

انبىالرنك آخرى پيغمبرمى محمد مصطفى صلى الله عليه وسلم ميلاد
عيسادن بيش يوز ييمهش يىل صوكره آپريل اچنده ربيع الاؤلنك اون ايكنچى
دوشبه كون مكه مكرمه ده اتاسى عبداللهنك اويده توغوشدر.

پيغمبرمى محمد مصطفى صلى الله عليه وسلم ده كچكنه وقتندوقى، بوتنه
كشيلرده بولمى تورغان حاللر كورنور ايدى .

پيغمبرمىنك اتاسى عبدالله رسول الله توماسدن لك وفات ايمهشلا ايدى .
محمد (صلى الله عليه وسلم) حضرتلرى دنياغه كيلگان كيچه ده نلله نيقتدر
عادتن طش واقعه لر ظهور ايمهشدر .

ايسكى ايران حكمدارى كسرانك سراي ييمه يلوب، اون دورت باغاناسى
آودى . عجه سمانده اصطخر آبادديگان مملكته او طقطا بنو چيار (آتشپرستلر)
نك بيك كوب يىلاردن بيرلى يانوب كيلگان اونلرى سوندى ، ساوه كولى
ييرگه باتوب، ساوه آطلى چوقرده صولر طاشدى، كعبه نك اچنده بولغان بوتلر
ييرگه نوشوب واطلديلر .

مکه خلیقی بائگی طوغان بالالرنی اوزلری تربیه ایتیمیوب، هواسی کوزهل
پیرده تربیه ایتواوچون اوللردن کیلگان سوت آنالرینه بیره لر ایدی.
بونلک اوچون سوت آنالری مکه گه هر وقتده کیلوب، ایهمزوب اوسدرمک
اوچون برهه بالا آلوب کیقه لر ایدی.

پیغمبرمز محمد (صلی الله علیه وسلم) طوغان وقتده مکه گه بر نیقندر سوت
آنالری کیلوب، هر قایرسی برهه بالا آلایلر، شول وقت بنی سعد قبیله سهینه
منسوب حارث اسملی بر آدمکل خانونی حلیمه ده محمد (صلی الله علیه وسلم) نی
آلوب اویینه کیوردی. اول یلده بنی سعد طرفلرنده آچلق بار ایدی. حلیمه
محمد (صلی الله علیه وسلم) نی کیتر و وینه حیوانلری نکل سوتی کر به ایدی. اویینه
اولنگی گه قاراغانده کوب درجه آرتق برکت حاصل بولدی، حلیمه نکل ایری
حارث موتی کوروب، «یا حلیمه بو کبتر دککل یقیم نکل آیاغی بیکل بولدی. اول
کیلوا یله کونمز یغشردی. ایندی بوبالانی زنهاری یغشی قاری کور» دیدی.
حلیمه آنی اوز بالالرنین ده آرتق سویه در ایدی. اوسوب یوری باشلاغاج
آناسی حضرت آمنه آنی آلورغه ایسته دی. لکن حلیمه «مکه نکل هواسی آور،
صبر ایقنیز بر آزوققه قدر موندن قالسون» دیه بیرمیچه آنی اوزنده قالدردی.
حلیمه ایله حارث محمد (صلی الله علیه وسلم) نکل حاللریده کوز قولاق بولوب
تورغانلقلرنین باشقه بالالرده بولماغان حاللر کوره لر ایدی.

برکون اول بالالری ایله طشده اویناغانده برهه کیلوب حضرت پیغمبر نکل
کوکره گن یاروب، بعض بر قورقنچلی اشلر اشلر گانیینی بالالر کوروب، سود
آناسی حلیمه گه خبر ببرگانلر. حلیمه بر نیقندر آدملر ایله یوگروب کیلسه لر،
پیغمبر نکل یاننده هیچ بر کمئی کورمیدوب، محمد (صلی الله علیه وسلم) نی هوشسز
خالنده کورگانلر. بواقعه نی «شق صدر» دیوله در.

حضرت پیغمبر دورت یاشیغه کیلکده خارق العاده حاللر کوبه ایدی.
حارث بو حالدن قورقوب خانوننه «یا حلیمه وقتده بوبالانی آناسینه
طابشریق» دیدی. سوت آناسی حلیمه آنی مکه گه کیترورب آناسی حضرت
آمنه گه بیردی.

حضرت آمنه آنى مەنبەگە كىتورۇپ سوت آناسىڭ نىسلىنىن بولغان
يەنى نىچار ايله كوروشىردى.

حضرت آمنه حضرت بېغەبەر ايله مەنبەدىن مەگەگە كىلىگەندە يولدا وفات
ايتىدى.

حضرت بېغەبەر اول وقتىدە آلتى ياشىغە ايتىدى.

آناسى حضرت آمنه وفات بولغاچ مەھىلى الله عليه وسام عبدالمطلب
حضرتلىرىنىڭ ياننىدە توردى.

محمد (صلى الله عليه وسام) سېكز ياشىنىدە وقتىدە باباسى عبدالمطلب دە
وقات بولغاچ ابوطالبنىڭ قولىدا قالدى.

ابوطالب حضرتلىرى ساتتو آلو ايله شامغە محمد (صلى الله عليه وسلم) نى
اۈزى ايله بىرگە آلوب بارغاندە شام چوللىرىدە «كفر» آتلى بىرماناسىتىرگە
اۈچرادىلەر. اول چولدا «بەجىرا» اسمىك بىرراھىب محمد (صلى الله عليه وسلم) دە
آخىر زمان بېغەبەرنىڭ بولاقى بەغىز بىرعلاملىرىنى كىرۈپ ابوطالب كە دىدى:
يا ابوطالب بوبالانى بى ورسوللارنىڭ صوكسى بولاققىر. شام يەردلىرى
آراسىدە بولاقى بېغەبەرنىڭ علاملىرىن بەلە نورغان كەھن لىر باردر. شامغە
بارساڭز بو بالاغە بىرەر ضرر ايرشدرورلىرىن بونى شامغە ايتىمىچە موندىن
كېرى قايتار، دىيە نصىحت ايتىدى.

ابوطالب بەجىرانىڭ سوزىن توتۇپ آندە ماللىرىنى ساتۇپ كېرى، مەگەگە
قايتىدى. (بوگا كفر واقەسى دىلەر.)

محمد صلى الله عليه وسلم نىڭ اخلاقى گوزەل بولۇپ غايىت توغرى سوزلى
بولغانلىقىن خلق آراسىدە «محمد الامىن» دىيە شەھرت آلتىدى.

محمد (صلى الله عليه وسلم) طوغرىلىقى سببلى قىرىش قىبىلەسىدە ايتى
باى طول خانۇن حضرت خەبىجەنىڭ اشلرن ادارە قىلو آنىڭ قولىدا بولۇپ،
صوگىرە حضرت خەبىجەنى نىكاھ ايله زۇجەلىكىگە قىبول ايتەشىدر. اول وقتىدە

حضرت پیغمبر یگرمی یاشنده بولوب، حضرت خدیجه قرق یاشنده ایدی. محمد (صلی الله علیه وسلم) حضرت خدیجه دن راضی بولوب، اول ترک وقتده باشقه خانون آلهادی.

حضرت پیغمبرنک ایکنک الکن حضرت خدیجه دن قاسم اسملی بر اوغلی توغدی. لکن کچکنه وقتده اوق وقات بولدی. اونوز یاشنده وقتده رقیه، آندن صوکنک ام کلثوم اسملرنده کی قزلری توغدی.

محمد (صلی الله علیه وسلم) که پیغمبرلک کیلگان وقتلرده قزی فاطمه الزهرا دنیاغه کیلمشدر.

رسولمز آنی هر بالاسنمن آرتق سوبه در ایدی. فخر عالم حضرتلرینه پیغمبرلک کیلگانمن صوکره عبد الله اسمنده ینه بر اوغلی دنیاغه کیلوب، اولده یاشلی وقات ایتمشدر. فخر عالم حضرتلری اونوز بییدی یاشنده وقتده غائبدن «یا محمد» دیگان طاوشلر ایشتوب، بعض طرفارده نور کوره در ایدی. بو حاللرنی باری حضرت خدیجه که گنه سوبایلدر ایدی.

محمد صلی الله علیه وسلم که پیغمبرلک کیلو.

محمد علیه السلامکه قرق یاشنده وقتده روای صادقه صورتی ایله وحی کیله باشلاب، توشنده نیکنه کورسده عینی ایله شول بولادر ایدی. اول وقتده رسولمز «حرا» طاونه باروب آنداغی مغارده بر یالغز عبادت ایته ایدی.

رضان شریفنک اون یندنه دوشنبه کون «حرا» طاونده جبرائیل کیلوب رسالمرکه کورنوب «اقرا باسم ربک الذی خلق الآیه» آیتنی کیتردی. شول وقتده یپردن برچیشه، چغوب حضرت جبرائیلنک اویره تروی ایله طهارت آلوب ایکی رکعت نماز او قودیلر. نمازده حضرت جبرائیل امام بولدی.

باشد وى الهينڭ مهابقتىن قورقوب، تقرب حضرت خديجه نڭ ياننه كيلوب
 «مىنى اورنڭ» ديه حضرت خديجه گه اورترگه بيوردى. شول اورتكان كوينچه
 بر آزاستراحت ايتكاج حضرت خديجه گه واقعه نى سويله دى. خديجه ده شونلوق
 ايمان كيتردى. حضرت خديجه دن سوڭره حضرت ابى بكر ايله حضرت على
 ايمان كيترديلر.

دين اسلامڭ انتشارى.

حضرت پيغمبر اوچ سفه قدر خلقنى ياشرن روشمه دىنگه اونده دى.
 اوچونچى يلمه جبرائيل عليه السلام يمه كيلوب كورنوب «يا ايها المدثر»
 سوره مىنى كيتردى. آننن صوڭ جبرائيل عليه السلام بر بر آرتلى قرآن
 كرىمىڭ آيت لرىنى كيتردى. سوڭره «فاصع بما تؤمر» آيتى ايتكاج رسولز
 خلقنى آچقنن آچقغه دين اسلامگه اوندى باشلادى.

اولده رەك قريش نڭ الوغلى ايمان ايتمه سەلرده دين اسلامنى اول
 قدر مكروه ده كورمىلر ايدى. لىكن «پوتلرغه طاپونغانلر مشرك بولوب بارى
 الله تعالى گه گنه عبادت قىلورغه تبيوش» ايتكانلىگنى امر ايكان آيت ايتكاج قريش
 قومى نڭ آچولارى كيلوب رسولزنى تررلى چه حقارت قىلورغه باشلاديلر.
 قريش آراسىده بهادرلق ايله مشهور حضرت حمزه ايله حضرت عمر رضى الله
 عنهما مسلمان بولغاچ مشركلر دين اسلامڭ قوت آلوندىن قورقوب اذا
 و جفالرىنى بيگره كده آرتدرا باشلاديلر.

اول وقتلرده اهل اسلام قرق كشى بولوب ياشرون عبادت قىلالر ايدى.
 حضرت عمر مسلمان بولغاچ آشكاره اذان قىلوق جماعت ايله نماز اوقولا باشلادى.
 مشركلر نڭ الوغانلر نىن ابو جهل رسولز نڭ ايلڭ دشمانلر نىن ايدى.
 آنڭ قوتى بىر يىنچه مشركلر مسلمانلرغه بىك كوب جفالر ايتلر ايدى.
 شونڭ اوچون رسولز اصحابىن بعضلر يمه اهل كتابىن بولغان حبش مملكتنه
 هجرت ايتدوگه مساعده ايتدى. حبش حكمدارى نجاشى مهاجرلر گه حرمت و رعایت

ایتوب قریش مشرک لاری طرفندن آلارنی صبرارغه کیلگان ایلیچیلرنی مملکتندن قووب بییه ردی .

قریشک الوغ لاری رسولم زنی دین اسلامغه اؤن و دن طیبو اوچون رسولم زنیک آنا بر طوغما قوندی شی ابوطالبکه نه یندیلر . ابوطالب حضرت لاری قبول اینمه گاج پیغمبر حضرت لریده همه اهل اسلامغه نیک اذا وجفا قیلدیلر .

رسولم زگه پیغمبر لک کیلونک طوق زنجی یلفده انشفاق قهر (آی یاریلو) معجزه سی بولغان؛ شویله که قریشن بعضلاری کیچ آی یاقنی سینه حضرت پیغمبردن معجزه صورا دیلر . اول دعا قیلدی . آی ایکی کیسه کسه آیرلدی . هر کیسه گی «هرا» طاونک بر طرفنه ایکنچی کیسه گی ایکنچی طرفنه کورنیدی . شونما ماضر بولغان هر قابوسی آینک ایکی کیسه ک بولغاننی کوردیلر . شولاین ایمان کیتمه دیلر ، اسلامغه ایسکیچه دشمنلقلرنده قالدیلر .

محمد (صلی الله علیه وسلم) گه پیغمبر لک کیلونک اونچی بلنک ابوطالب حضرت لاری (رضی الله عنه) آنمن اوچ کون صوکره حضرت خدیجه (رضی الله عنها) وفات بولدیلر .

بولای ایکی سینکده بر بر آرتلی وفات بولولاری رسولم زنی قایغوغه صالحی شونک اوچون بویلغه سنه المحزن (قایغیلی یل) دیولدی .

رسولم ز هر سنه حج وقتنه هم سوق عکاظه چیندن کیلگان قبیله لرایله کورشوب آلارنی دین اسلامغه اوندی در اییدی . پیغمبر لک کیلونک اون برنجی یلنمه حج وقتنه مکه دن چیتنه عقبه گه یقین پیورده خزرج قبیله سنن آلتی آدمگه توغری کیلوب آلارنی دینگه اونده دی ، آلاده شول وقتنه دین اسلامنی قبول ایتوب ایمان کیقوردیلر . انصار دن ایکی الک دین اسلام ایله مشرف بولغان آدملر منه شول آلتی آدملر .

بولار حج وقتنن صوگ مینه گه قایتوب دین اسلامنی طارانورغه طرشیلر . شول سببلی اوس و خزرج قبیله لری آراسنده مسلمانانق بیک تیز طارالیدی . ایکنچی یلنی بنه بو قبیله لردن اون ایکی کشی کیلوب عقبه ده حضرت پیغمبر ایله کورشوب دین اسلامنی قبول ایتدیلر .

رسولمزنڭ معراجى

معراج واقعهسى پيغمبرلك كيلودن اون ايكنچى يلمده بولدى
 شول روشقه كه: جبرائيل عليه السلام بر كچه كيلدى. رسولمزننى اوزى
 ايله برگه آلوب كعبه دن مسجد اقصى غه كوتوردى. آنندان يوقارى چغاردى.
 بقون كوكلرنى سيز ايقتردى. بيك كوب عجب و ايس كيقه رلك نهر سه لر كوردى.
 الله تعالى نڭ سوزىنى ايشتمدى. جمالينى كوردى. هم شول كچه ده اوق او يينه ده
 قايتدى. بيش وقت نماز هم معراج كچه سنده فرض قيلمى؛ آنندن ئلسكبه ده
 نماز اوقولايدى، اما، بولاي بيش وقت ترتيب ايله توكل ايدى.
 ايرته تورعاج رسولمزن معراجنى اهلقرينه سويلدى. ايك ئلك ابو بكر -
 الصديق، آنندن صوڭ باشقه صحابي لر تصديق ايتدىلر.
 مشركلر همان انكارلرندە بولوب رسولمزنڭ معراجنى يالغانغه توتدىلر.
 شولايدە اسلام دىنى كوندن كون عربستانده طارالا ايدى.

رسولمزنڭ هجرتى

اصحاب كرام حبش ويهنگه كوچكاندن صوڭ مشركلر مسلمانلر ايله ناچار
 معامله ده بولوب همان آلارنى جبرلى ايتدىلر.
 رسولمزن الله نڭ امرى ايله پيغمبرلك كيلودن اون اوچنچى يلمده ربيع الاول
 آينده حضرت ابو بكر الصديق ايله برگه مكه دن مدينه گه هجرت ايتمشلردر.
 شوبله كه: مشركلر حضرت پيغمبرنى ئوتورورگه اتفاق ايتوب اويى
 ياننده يوقلاغانن صاقلاب توردىلر. مشركلرنڭ ئوتورورگه اتفاق قيلمىلر ينى
 الله تعالى جبرائيل عايه السلام آرقلى خبر بيروب مدينه گه هجرت ايتورگه
 امر ايتدى.
 حضرت پيغمبر على (كرم الله وجهه) نى چاقرب اوزنده بولغان امانقارنى
 حضرت على گه بىردى، امانقارنى خواجه لرينه تابشوغاندن صوڭ حضرت على گه ده
 مدينه گه كيلورگه قوشدى. حضرت على رسول اكرم نڭ توشه گينه ياتوب
 رسولمزنڭ ياشل خرقه سىنى اوستنه يابىدى.

حضرت پیغمبر بر اوج توفراق آلوب اویسی یاننده صافلاب توران
تورغان مشرکلرنڭ اوسقلرینه صاچوب کوز آللرنده چغوب کیتدی، مشرکلر
کورمه دیلر. قریش مشرکلرن رسولمنز نڭ هجرت ایتقوی اوکایسزلقغه توشر.
گانلکسن بیک نیز رسولمنز نڭ آرتنمن قورا کیتدیلر. الله تعالی نڭ صافلاوی
آرقاستنه رسولمنزنی قوللرینه توشوره آلمادیلر.

اوشبو هجرت واقعه سی مسلمانلر اوچون یل باشی نوتلوب تاریخ میلاد
نڭ ۶۲۲ نجی یلنده واقع بولمشدر.

مدینه خلقی حضرت پیغمبرنی بیک شادلق و حرمت ایله قارشى آلوب
بايتاق آدم مسلمانده بولدیلر.

محمد (صلی الله علیه وسلم) مدینه گه بر ساعتلك يولده بولغان «قباء» قریه -
سیغه توشوب، بر نیچه کونلر آنده توردی. مسلمانلر اوچون بر مسجد یاصادی.
ایلك اؤل یاصاغان مسجد اوشبو مسجددر. بومسجدکه «مسجد قباء» دیله در.
رسولمنز قباء قریه سنده وقتده حضرت علی مکهدن کیلدی. رسول الله صلی الله علیه
وسلم بر جمعه کونی یوز قدر مسلمان ایله مدینه گه بارورغه اوزینڭ توه سینه
ملوب قبادن چقتی. یولده کیلگانده «رانونا» دیگان چوقرنڭ یانینه توشوب آنده
خطبه اوقوب جمعه نمازی اوقودی. رسولمنز نڭ ایلك اؤل اوقوغان جمعه سی
شول جمعه در.

رسولمنز جمعه نی رانزاده اوقوغاندن صولکینه توه سیغه منوب مدینه گه کیتدی.
رسولمنز مدینه گه کیلگاج، مدینه خلقی بیک شادلانوب، کملک گنه اویسی
یانندن اوتسه ده «بپورگن یا رسول الله» دیه اوز اویلرینه چاقرالر ایدی.
اۆلکه رسولمنز نڭ توه سی مالک بن نجارنڭ اویسی قارشنده بر بیرگه چوکدی، آندن
توروب ابویوب الانصاری (رضی الله عنه) نڭ اویسی قارشنده چوکدی. وموینن
صوزوب چچقردی. رسولمنز «انشاء الله توشه چک بیرمز شول بیر بولسه کیرهك»
دیوب، توه سندن توشوب ابو ایوب الانصاری نڭ اویهنه تشریف ایندیلر.
مهاجرلرگه یاکادان جان کردی. انصارنڭ ده شادلقلرندن یوزلری کولدی.

حضرت پیغمبر توه سینک اؤل چوکنان بیرنی صانوب آلوب، آنده بر
مسجد یاصانوب، بر چیتنه اوزی نورور اوچون بوله لر یاصاندی.
حاضرگی کونده بیک توزوک وزینقلی مسجدنه شول جامع شریف بولوب،
ایشگی توهسی چوکنان یبردر.

رسوله زگه ایمان کیتروب، مکه دن مدینه گه کوچوب کیلگان لر گه «مهاجر»
توب مدینه ده بولوب مسلمان بولغانلر غه «انصار» دیوله در.

قبله .

هجرتنک ایکنچی یلنه قبله بیت المقدسین کعبه گه آله اش رادی. مؤزار چه
بیت المقدسکه قاراب نماز قیلما ایدی. آنن صوگ کعبه گه توغری نماز
قیلما امر ایقلدی.

محمد صلی الله علیه وسلم نك صوغش لری .

اهل اسلام آرزغه زمان اچنک قوتله نوب مشرکلر ایله صوغشقه ده باشلا دیلر.
محمد صلی الله علیه وسلم اوزی یکریمی سیکز صوغش بولوب توقزنده مشرکلر ایله
اوزیده صوغش قیلغان. اوزی صوغش قیلغانلری : بدر، احد، خندق، بنی
قریظه، بنی مصطلق، خیبر، فتح مکه مکرمه، حنین، طائف صوغش لریدر.
اون توقز صوغشه مشرکلر ایله صوغشه بجه غه اوز قول آستلریله آلمیلر.
کیرهک مهاجرلردن کیرهک انصاردن برسنی عسکر باشلغی ایقب هم اوزلریده
حاضر بولغان صوغش لری باری اوتوز توقزدن آرتقدر.
اوزلری بولغان صوغشقه «غزا» اصحابدن برسنی عسکر باشلغی ایقب
پیبه رگان صوغش لره «سریه» دیوله در.

بدر غزاسی .

بدر صوغشی هجرتدن ایکنچی یل رمضانده واقع بولمشر. شوبله که :
اوسقیاننک قول آستنه غی کارواننک شامدن بیک کوب مال ایله مدینه گه

كياورگە چىغانلىقلىرى مەدېنەگە ايشقۇلوب حضرت پېغمبەر كاروانغە نارشى چىغوب ماللارنى آلور اوچون بېقىش آدم مەھاجر، قالغانلىرى انصاردن اوچ بوز قىر اصحاب كرام ايله بولغە چىقىلر. اچلر نەك بارى اوچ اطللى، بېقىش تولىلىرى بار ايدى. مە بىر شارى اوسقندە كى مشهور (اٹاقللى) قطعە لردە اوستملىك عالملىرن كوتەروب دىنيانى تىقە تىكان، اهل اسلام نىڭ بىر نچى عىكرى شول عىكردر.

ابوسەفیان مسلمانىلرنىڭ بو اويلرن ايشتوب ياردم صورار اوچون مەكەگە بو آدم بېبەردى. مەكە خىلقلىرى بىك تىز قوراللانوب ابوسەفیانغە ياردمگە دىه بولغە چىقىلر. ابوسەفیان ساحل بولى ايله كىتوب كارواننى قورقۇنچى قوتقارغاج مەكەدن ياردمگە كىلە تورغان عىكرگە كىرى قايتو اوچون مەكەگە خىبر بېبەردى، لىكن اهل اسلام نىڭ ايلك زور دشمانى بولغان ابوجەھل مسلمانىلردن اوچ آلو اوبى ايله ياردمگە كىلە تورغان عىكرنى قوتورتوب بىرگە قىلدىلر. بو ايكى عىكر بىردە قارا قارشى توردىلر.

اول كېچە دە مشركلرنىڭ قوتلىرى مسلمانىلرغە قاراغاندە، نېچە مرتبە آرتق بولسەدە قورقوغە واويغە توشدىلر. اما مسلمانلر بىك تىقە راحىلە نوب بو قىلدىلر. ايكىنچى كون ايرتە ايله بىك شەب ياغەور ياوب طاشولر آقىدى. مسلمانلر صوغە تەمام تويىدىلر.

بو ايكى عىكردە بولغانلر بىر بىرىنى قىرندىش بولان توروب بارى كوتللىرنە اسلام دىن مېتى بولغانلىقتىن قىرندىش قىرندەشمى ئولقورورگە حاضر تورولرى بىك عىجب تويولا ايدى. درىقىندە مسلمانلرغە قاراغاندە، مشركلرنىڭ قوتلىرى نېچە قات آرتق ايدى. اما مسلمانىلرنىڭ مەغوى قوتلىرى آندىندە آرتق ايدى. صوغىش بىك قىزو باشلانوب ھەر ايكى طرفتىن بىر بىرىنى ھىجولر باشلاندى، نەھىت اهل اسلام اوستون بولوب، مشركلر بىكلوب طارالدىلر.

بو صوغىشە مسلمانلردن مەغوى اون دورت آدم شەھىت بولدى (رضى الله عنهم) مشركلردن ئوللىگان بېقىش آدم بولوب يكرمى دورتى قىرىشنىڭ باشلىقلىرى ايدى. شول يكرمى دورت آدم اچىندە اسلام نىڭ دشمانى ابوجەھلە بار ايدى. قىرىشنى

بيتهش آدم اسلام قولنه اسير توشكان، بولارنىڭ اچىمىدە حضرت پيغەمبەرنىڭ ھەجە زادەسى عباس بن عبدالمطلب، رسولمىزنىڭ كىيەھى ابوالعاص دە بار ايدى. بولار اوزاق تورمىچە دىن اسلام ايلە مشرف بولغانلار.

رسول اكىرمنىڭ ايكنچى ھەجەسى بولوب دىن اسلامنىڭ ايكى زور دشمانلارنى بولغان «ابولھب» قىرىشنىڭ مغلوب بولولارن ايشتوب قايفوسىنىن خستە لايئوب ئولمىگان. بو صوغوشدە بولغان صحابە لرغە «اصحاب بدر» دىلار. رسول اكىرم بىردە اوج كىچە، تورغاندىن صوڭ ھىكەرى ايلە مەدینەگە قايتىدى. بويلىدە رمضان شريفنىڭ آخىرىدە «صدقە فطر» بىرو واجب بولدى. بە يەرمەدە عىد نەمازى او قولدى، زكات بىرو فرض بولدى.

بويلىنىڭ ذوالھجە، آينە رسول اكىرم قىزى حضرت فاطمەنى حضرت على ابن ابى طالبگە نكاح لادى. حضرت فاطمە اول وقتدە اون بىش ياشدە بولوب حضرت على بىكرمى بىر ياشدە ايدى.

احمد غزاسى .

مشركلر بىر صوغوشدە بىكىلىگانا سىكەرنىن كوڭلەز لەئوب نىچوك بولسەدە مسلمانلار دن ئوچ آلونى اويلاپ ابوسفیاننىڭ شامدىن كىتورگان ماللارن صانوب آندىن كىلىگان ابللى مىڭ آلتون ايلە بىر ھىكەرى او بوشىردىلار.

بو ھىكەرى ابوسفیاننىڭ قاماندىسىدە بولوب بىك شەب قوراللى اوج مىڭ كىشى ايدى. مەكە دن چغوب مەدینە تىرەسندە ، احمد طاغى يانېفە توقنادىلار. بو واقە ھىجرتنىڭ اوچونچى يىلىدە شۆالنىڭ اوّل كونلارندە ايدى.

رسول اكىرم اصحاب ايلە كىڭاشوب نەمايت يىدى يوز آدمدىن عبارت اسلام ھىكەرى مەدینە دن چغوب توب تورى احمد طاوانە كىلىدىلار.

اسلام ھىكەرى احمد طاوانە آرتون بىروپ توردى. مشركلردە مسلمانلارنىڭ قارشىلىقى بوش قوملق بىر يىردە صفلاندىلار. مسلمان ھىكەرىنىڭ قول طرفندە بىرچۇقۇر بولوب شوندىن دشماننىڭ آطللى

عسکرلری هجوم ایتمه سون اوچون رسولمیز ایمللی قدر ارنجی تعیین ایتوب شول بیرنی صافلارغه بیوردی. صوغش باشلاندى. قریش عسکری طارالوب آنهموندا قاجارغه باشلادیلر. دشمان طارالغاج اسلام عسکرینک غنیمت ماللری آلغاناقلرینی کوروب تورغان چقۇرۇر آغزنداغی اونچیلر اورنلر ن طاشلاب غنیمت مالنی آلورغه کیتمیلر.

شول وقتده فرصتدن فایداالانوب دشماننک بربولک آطلی عسکری اسلامغه آرقا طرفدن هجوم ایتمیلر.

غنیمت مالی اوچون طارالغان مسلمانلر تمام آبدرادیلر، شول وقتده جیدیر بن مطعم نك قلی بروحشی سولنگی ایله قاداب حضرت مهزه (رضی الله عنه) نی شهید قیلدی. مشرکلر رسول اکرم نك اوزینه هم هجوم ایتوب مبارک یا کلا غنی یارالادیلر ایسه ده، الله نك عنایتی ایله مقصودلرینه ایرشه آلهادیلر. اهل اسلام دن بو وقتده یقیمش قدر آدم شهید بولدی. مشرکلر اهل اسلام نك هجومینه طاقت کیتره آلمیچه ینه ده کیری قایتمیلر.

بو یولدا حضرت فاطمه (رضی الله عنه) دن حضرت مسن (رضی الله عنه) تروغدی هم بو یولده غمرا اچمک اوتوش اوینی اویمامق حرام قیلندی.

خندق غزاسی.

مدینه تیره سفندن قورولغان بر قدر یهود باشلقلری مکه مشرکلری ایله برسوزده بولوب هم باشقه قبیللر نیده اوزلرینه ایبه ترسوب، اوج یوز آطلی بولاره قی دورت مک عسکر جیبوب ابوسفیان قومانداسنده مابنه فی بتونله ی خراب ایتمک و اهل اسلامنی بتونله ی طارقانمق اونی ایله یولغه چتمیلر. حضرت پیغمبر قریش نك بو حرکتدن ایشنوا ایله صحابه لر نی جیبوب کیكاش ایتمدی. سامان فارسینک (رضی الله عنه) عقل و کیكاشی ایله مدینه منوره نك تیره سینده قاناو قازورغه قرار بیرلوب، رسول اکرم هم مسلمانلر نك بارلغی شهر نك طشنه چغوب قاناو قازورغه کرشدیلر.

رسول اکرم ﷺ خلقنى تازىسىدىكى ھەم اوزىدە مېھرىبانلىرى ايسلە قازووى آرقاسىدە قاناونى ايکى هفته اچىندە قازوب بىتوردىلەر. قاناونى قازوب بىتروگە مشرکلرنىڭ عىسكىرىدە كىلوب بېقىدى.

ابوسفىيان اوزىنىڭ عىسكىرى ايله مەدىنەگە ھىجوم ايتوب كىلگەندە كىيەت قاناونى كىلوب چىقماچ تمام آبدراب كىتوب ، چىقارغە بىر يول ازلەب قاراسە. لردە طابالمادىلەر. اون بىش كون قىر شەرنى محاصىرە ئىلوب توردىلەر . اول وقت مەدىنەدە آچاق بولغانلىقتىن مسلمانلارغە بىك قىيىن بولدى . دشەمان عىسكىرىدە صاقلاب توردون تمام آرغانلىقتىن ، آشارغە ھىچ نرسە طابا آلمادىلارنىن ئى قىلورغەدە آبدراب تورالر ايدى . آرادە قاناون بولغانلىقتىن ايکى عىسكىر بىر بىرى ايله صوغشا آلمىچە بارى اوقلارغە آتسوب تورالر ايدى.

مشرکلرنىڭ قاي بىرى مسلمان بىكلىرى طرفىدىن ئوتورلگەنلىكتىن دشەمان عىسكىرى ايدىسىزلىكىگە توشدىلەر. آخر مەركون ايكىدى ايله اخشام آراسىدە بىر يىل چىقىدى. بو يىل اوزى بىك صوق ھەم بىك قوتلى بولغانلىقتىن بىردىن كوتەرلىگان تورانلر مشرکلرنىڭ كوزلرىغە بورنلرىغە تولدى ، چاتلرلى ھواغە كوتەرلىدى. بو يىلنىڭ ائىرى بارى دشەمان عىسكىرىغە گنە بولوب باشقە بىرلردە ھىچ نرسە بوق ايدى . ابوسفىيان ايدىسىزە نوب « اى تورغانلر موندە توروب بىرە اش چىماس ، مېن كىيەم ئىدە سىزدە كىيىكسز » دىوب توشىغە منوب كىيىدى . آنىڭ آرتوندىن باشقە قىيىلەردە كىيىدىلەر .

مشركلر كىچ قارا كىيىدە طارالغانلىقتىن عىسكىرلىرى تورغان اورنلارندە بايطاق غە آزق ھەم نرسەلر قالدى . ايرتە بولغاچ آلارنى مسلمانلر جىيىوب آلدىلەر . بىكەمى قىر بولكى تودە قوللرىغە توشوردىلەر . خىندىق غىزاسى ھىچرەن بىشنىچى بىلدە ايدى .

جدیبیہ مصالحتہ سی

ہجرت میں آئے تھے چچی یلمہ ذوالقعدہ آیینک باشلر نذہ رسول اکرم مهاجر لر وانصار دن مکہ بییشیوز قدر صحابہ ایلہ بیت اللہ فی زیارت ایتمک اوچون مدینہ دن مکہ گہ بارورغہ دیوب یولغہ چقدیلر .

آندہ بارودن مقصود صوغش ہولماغانلقسن رسول اکرم صحابہ لرغہ بییک کرب قورال آلہ بیچہ باری یول اوچون برہر قلیچ آلورغہ قوشدی .
قریش خلقی رسول اکرم ننگ مدینہ دن چقانلقن ایشقوب حدیبیہ دیگان اورندہ جیپولوب کوتوب تور دیلر .

رسول اکرم مکہ گہ کیلودن مقصودی صوغش توگل بلسکہ بیت اللہ فی زیارت ایتموگہ ایکانلگینی بلدرو اوچون قریش ننگ باشلقلر یغہ حضرت عثمان فی بیبہ ردی . حضرت عثمان آلارغہ فی اوچون کیلگانلکر فی آکلاتدی .

قریش دە مسلمانلر ایلہ رسول اکرم ننگ حالن بلو اوچون اوزلری آراسندن ایکی کشینی بیبہ ردیلر . آلا، قورقچلی اش بردہ یوق دیوب سویلہ گاج «سہیل بن عمرونی» رسول اکرم گہ بیبہ روب صلح قیلدیلر، سہیل بن عمرو رسول اکرم ایلہ کورشوب، صلح شرطلرن سویلہ شورگہ کرشدی . بایطاق سویلہ شکندن صوگ، صلح ننگ مدنی اون یل بولوب، بو اون یل اچندہ ایکی طرفدہ بر برسینہ یماناقی قصد ایتمہ سکہ قرار بیدر دیلر . ہم مسلمانلر ننگ بیت اللہ فی زیارت ایتمولری کیلہ سی یلغہ قالدردی .

رسول اللہ اکرم صلح نامہ فی یسازوغہ حضرت علی گہ قوشوب، ایکن اول «بسم اللہ الرحمن الرحیم» دیوب یاز، دیگاج، سہیل، مین بو عبارہ فی بلہیم ایسکیمن یازلوب کیلہ تورغان «باسمک اللہم» یاز دیدی . موندن صوگ محمد صلی اللہ علیہ وسلم «محمد رسول اللہ» یاز دیدی، سہیل مونیئہ قبول ایتمہ بیچہ «اگر ہز سیفی رسول اللہ دیوب بلسہ ایڈک، سیفک ایلہ صوغشماس ایڈک، آنک اورنیغہ آناکک اسمنی یاز» دیدی . رسول اکرم

«سزىلامە سەكز دە مەن اللەنىڭ پەيغەمبەرى، اما ضرر يوق آنىڭ اورنىنە ابن عبد اللە ياز» دېيە حضرت على گە بېيوردى، حضرت على مەن «رسول اللە» سوزنى بوزمەيم، دېگىچە حضرت پەيغەمبەر اوز قولى ايلە بوزوب آنىڭ اورنىنە «محمد بن عبد اللە» دېيۈپ باردى.

حضرت پەيغەمبەر حەبەشەدە يىگرمى كۈن تورغاچ اصحاب ايلە بىرگە مەدېنە گە كېرى قايتتى. بو حەبەشە مەسالىھەتى دىن اسلامنىڭ طارالووينە بىك كۈب فائىدە بېردى.

خيبر غزاسى.

خيبر مەدېنەنىڭ شام تېرەسندە: مەدېنە گە دورت كۈنلىك بېردە بىر زور شەر ايدى. تېرەسندە قلەلەر ھەم بىك كۈب خرمالق باقچەلەر بار ايدى. مەدېنە دن سورلىگان يهودلەر خيبر تېرەسندە جەيۈلغانلەر ايدى. عربلارنىڭ ايلە زور ساتو بېرلەرى شام بولغانلىقتىن يهودلارنىڭ شام بولى اوستىدە كۈبە يۈپ قوتلەنۈلەرى مسلمانلەرگە بىك يىخشى بولاچق تۈگۈل ايدى.

حضرت پەيغەمبەر حەبەشە دن قايتوب يىگرمى كۈن قىر تورغاندىن سوڭ ھەجرتىدىن يىنچى يىل مەرم باشلارنىدە مەن دورت يۈز جە يەۈلى، ايكى يۈز آطلا عسكەر ايلە مەدېنە دن چغوب خيبر طرفىنە كىتتى.

بىر كۈن ايرتە ايلە خيبر گە بىيقوب قلەلەرنى محاصره ايتتىلەر. محاصره اون كۈنگە قىر طارتلىدى.

خيبر صوغوشىدە حضرت على بىسار قوتى ايلە قلەنىڭ ايشگون واتوب خىلق اوستىدە كۈبەر ياصادى. سوڭرە خيبرنىڭ قلەلەرى بىرەر بىرەر آلئوب، مسلمانلەر قولنە بايطاققىنە مال توشدى.

بو صوغوشىدە مسلمانلاردىن اون بېش كىشى شەھىد بولوب يهودىلاردىن طوقسان اۈچ كىشى ئۆلتۈرلدى.

محمد (صلى الله عليه وسلم) نىڭ سفيرلىرى

حەبەشە دن قايتقاندىن سوڭ حضرت پەيغەمبەر طرفىدىن دىن اسلامغا اوندە و اۈچۈن

تیره بونده بولغان پادشاه لرغه هجرتنڭ يىنچى يلى محرم آينده آلتى دانە مکتوب يازلوب اوستلرينه « محمد رسول الله » ديب يازلغان مهر باصلى . مکتوبلارنى ايلقوب طابيشرو اوچون بىرر اياچى تعيين اينوب ييبهردى . بومکتوبلردن بىرسى حبش مکه دارى «نجاشى» گه، ايکلهچى سنى مصر حکم اربنه، اوچونچى سنى بلقاملکنه، دورتنچى سى نى يمامه ملکنه، بيشنچى سى نى روم قيصرينه، آلتنچى سى نى عجم پادشاهى «خسر و پرويزگه» ييبهرلدى .

عمره نىبى .

هجرتنڭ يىنچى يلى ذوالقعدة آينڭ اوللرئنده حضرت پيغمبر عمره وكعبه نى زيارت ايتونىقى ايله مدينه منوره دن چقى . قريان اوچون آلتمش توه كيتوردى .

رسول الله نڭ ياننده خاتون وبالالردن باشقه ايكى مڭ اصحاب بار ايدى .

مکه گه يقينلاشقاق قريش طائفه سى مکه دن چغوب رسول الله نڭ تشرىقنى خاراب تورديلر . مکه گه كرگاج رسول الله ايله صحابه لر بيت الله نى طواف ايتديلر .

اوج كون مکه ده تورغانن صوڭ مدينه گه قايتديلر .

هجرتنڭ سىكزنجى بيلنه قريش نڭ ئلوغلرئىن «خالب بن وليد»، «عمر و بن العاص» «عثمان بن ابى طلحه» مدينه گه كيلوب دين اسلام ايله مشرف بولديلر .

مکه مكرمەنڭ فتحى .

اهل اسلام ايله قريش لر آراسنده اون سنه گه قدر بر بىرسنه يمان قصد قيلماسقه ديه ياصالغان صلحنى قريش لر مسلمانلرنڭ عهد و امانئنده بولغان خزاعه قبيله سى ايله صوغشوب بوزغانلر ايدى . بونڭ اوچون قريش نڭ باشلقلرى قورقوغه توشوب ياكادان صلح ياصار اوچون ابوسفينانى مدينه گه ييبهرديلر .

ابوسفیان مدینه‌گه کیلوب رسول‌الله ایله کورشسهده هیچ بر جواب آلا
 المادی . صوآره صحابه‌لرنىڭ ئلوجلرینه مراجعت ایتوب قارادی، آلاردنده
 قایدلی جواب بولماغاچ براشده چغارا آلای کیری مکه‌گه قایتوب کیتدی .
 ابوسفیان کیچ مکه‌گه قایتوب ییتدی . ایرتهن قریشنىڭ ئلوجلری ابوسفیان
 یانغه جیبیلوب نى اش بتروب قایتقانىنى صورادیلر . ابوسفیان « هیچ بر اش
 اشله بولمادی » دیوب جواب بیردی . حضرت پیغمبر «چرتنىڭ سیکزینچى
 یلنن رمضان شریفنىڭ باشنده مدینه‌ده بولواچون مدینه تیره سنلگى قبیللرگه
 خیریبیبروب اوزى مدینه‌ده یول کیره کلرن حاضرلرگه کرشدى .
 حضرت پیغمبر قریش خلغن اوزلرینه بلدرهیچه گله باروب باصارغه
 تله گانلکدن اوزىنىڭ صوغشقه حاضرلنگانن مکه خالقندن یاشردى .
 مکه یولارن بیکلعتوب بر یاقندن ایکنچى یاقغه هیچ کمگه اوتەرگه
 بیرمیلر ایدى .

عرب قبیللری رسول‌اللهنىڭ « رمضان باشنده مدینه‌ده بولغز » دیگان
 خبری ایرشکچده رمضاننىڭ باشنده مدینه‌گه جیبولدیلر . هم صحابه‌لرده قمام
 حاضرلندیلر . رسول‌الله رمضان شریفنىڭ اونینچى کوننده اون ملك عسکر ایله
 مدینه‌دن چقتى . یولده رسول‌اللهنىڭ هموجهسى حضرت عباسغه اوچرادیلر .
 حضرت عباس بووقغه قدر یاشون توتقان مسلمانلغى اعلان ایتوب خاتون
 وبالا چاغالاری ایله مدینه‌گه کیله ایدى . خاتون وبالالرینى مدینه‌گه بیبروب
 اوزى رسول‌الله یاننده قالدى .

قریش خالقى رسول‌اللهنىڭ حاضرلنورندن اصلا خبرلری بولماغانلقدن
 مرفئى زور اسلام عسکرىنىڭ مکه‌گه کیلووی اویارینهده کیلگانی یوق ایدى .
 رسول‌الله مکه‌گه بقین برییرگه بیتکاج، کیچ ایله اون ملك قدر اوت یاندر
 قریش که کیلگانلگینى بلدردی . شول وقته قریشنىڭ باشلقلردن ابو
 سفیان بن حرب، حکیم بن حزام، خزاعه‌دن بدیل بن ورقاء ، مکه‌نىڭ طشینه
 چتمشلر ایدى ، شول وقت «مرالظهران» ده یانوب تورا تورغان اوتارغه

كوزلرى توشوب، «عجبا بوقدر اوت ياقغان كم عسكرى ايكان» ديه حيرانغه قالوب، تمام قورقوغه توشويلر. ابوسفیان اوج دورت كشي ايله اسلام عسكرون تيكشرواچون كيندى. شول وقتده ابوسفیاننى اسلام نكاش بر، تونگى صانچى عسكرى توتوب رسول الله نكاش قارشينه ككيتردى. حضرت عباس نكاش نصيحتى ايله مسلمان بولدى.

رسول الله ابوسفیاننى اوز اختياريه قويدى. اولده مکه گه كيلوب، «اى جماعت مسلمان بولكز سلامت بولورسز» ديه مکه خلقن اسلام دينينه اوندادى. قريش خلقى باشده ابوسفیان نكاش سوزلرينه آچولانسه لرده، باشلقلرى مسلمان بولغاچ كوبسى اسلامغه آوشويلر.

رسول اکرم اسلام عسكرىنى بولك بولك ترتيب ايقيب مکه گه كرگانده هر قايسينه باشقه يوللردن كررگه قوشدى. «قريش خلقى سزگه قيمه سه لر صوغشما كز» ديوب هر قايسينه ده يتوب قويدى. رمضان نكاش يكرمنچى كوننده اسلام عسكرى بيك تعظيم وادب ايله گنه هيچ كمگه قاغلاميه بولك بولك بولوب مکه گه كرديلر. مکه خلقيده اسلام عسكرىنه هيچ بر طرفه قاغلاماديلر. بارى «خالد بن وليد» قول آستقده غى عسکرگه ابو جهل نكاش اوغلى عكرمه ايله صفوان بن اميه نكاش اويوشدرغان عسکر كيشه گى قارشى كيلوب صحابه لردن ايكى آدمنى شهيد ايتديلر. حضرت خالدده صوغشورغه مجبور بولدى، مشرکلردن اون اوج كشيى ئوتروب قالغانلرن طاراتدى. رسول الله مکه گه كرگاچده بارلغى بر آوزدن تكبير ده يعقوب كعبه مظه گه كرديلر. رسول الله حرم شريفكده باروب بيت الله نكاش ايشگى ياننده توروب، قريش خلقندن برنيچه آدمندن باشقه لرى حقدده عفوعومى اعلان ايتدى.

اول وقتده كعبه ده اوج يوز آلفمش پت «تهرى» بار ايدى. اول بارنده واتوب بيت الله نى بقلردن پاكلادى. مکه نى آغانندن صولك «هوزان» قبيله سى ايله حنين ديگان اورنده صوغشوب مشرکلرنى طاراتديلر. حنين واقعه سنندن صولك رسول الله «طائفى» قلعه سن محاصره ايتدى.

اَوَّل اويلاه آندىن صوڭ ايكنى نمازى او قولدى، آخشام وقتىدە
 «اليوم اكملت لكم دينكم واتممت عليكم نعمتى ورضيت لكم الاسلام ديننا»
 آيتى ايندى. معناسى: «بوكون سىزنىڭ دىنىڭىزنى تامام قىلدىم. سىزگە نىعمەتى
 تامام ايتتىم. سىزنىڭ اوچون دىن بولورغە اسلامنى اختيار ايتتىم». دىيىدۇ.
 بو آيت رسولنىڭ بو فانى دىنيان كوجوب اللەغە توطاشاچىغىنە اشارت ايدى.
 حج عەللىرن اوتەگاندىن صوڭ سۇيىكىلى امئىلە وداع ايتتى. بو حج شريف حضرت
 پيغمبىرنىڭ صوڭقى جەھى بولغانلىقىن اسمە «حجة الوداع» دىيولدى. حج تامام
 بولغانچ حاجىلار طارالدى. حضرت پيغمبىردە مەدىنەگە قايتوب كىتتى.

وفات رسول صلى الله عليه وسلم .

پيغمبىرنىڭ دعوا ايتوب بىك كوب كىشىنى توغرى بولدىن يازدىغان
 بىمامە ولايتى، مەسلىمە الكتاب، يەن ولايتىدە اسود عىسى اوزە رىفە عىسكىر
 يىبەردى. «جىرتىن اون بىرنچى يىلدە اسامە بن زىيدنىڭ قومانداسىدە عىسكىر حاضرلىرگە
 باشلاندى. شول ارادە حضرت پيغمبىر غىسئە لاندى. بىرنچە كون غىسئە بولغاندىن
 صوڭ جىرتىن اون بىرنچى يىلدە ربيع الاولنىڭ اون ايكىسىدە دوشنبە كون آلتىش
 اوچ باشىدە مەدىنە مەنۆرە شەرنە بوفانى دىنيانى قويوب داربقاغە كىتتى.
 حضرت رسولنىڭ وفاتى صحابىلرنى تامام آبدىراندى. قايسوسى تورغان يىرنىڭ
 قاتوب قالدى، قايسىنىڭ تلى توتولوب تىلسز كىي بولدى. مەدىنە مەنۆرە خلقى
 رسولمىز مەكەدن جىرت ايتوب مەدىنەگە كىلىگان كوندە نىچىك شادلانغان بولسا لىر
 وفات بولغاندە شول قىدر قايفوردىلر.

حضرت رسول وفات بولسا دە قولمىز دە دىن و دىنيا تورسىدە اسلام دىنن
 قىيامتكە قىدر اداره ايتىر اوچون امىرلر و حكىمىلرنى جىغان قرآن قالدى. بو
 قرآنندە بولغان حكىمىلرنى بىك بىك تفسىرلىر يازسا كىدە تامام كىشى مەكەن توگىلدى.
 آندە بولغان قانۇن و نظام لىرنىڭ قىيامتكە قىدر حكىمى اوزگارىمى
 بىورىيەچكىدۇ.

قرآن آيت آيت يكرمى اوچ يىلدە اينوب تامام بولمىشۇر.

عشره مبشره .

مهاجر لر اچنده ايكنى ثلوع لر نمن اونسيغه سلامت و قنلرندوق جنت ايله سوينچ بيولمشدر . بولارغه (عشره مبشره) ديبيله در، آلا ر :

(۱) حضرت ابوبكر الصديق . (۲) حضرت عمر الفاروق . (۳) حضرت عثمان . (۴) حضرت علي ابن ابى طالب . (۵) ابو عبیده بن الجراح . (۶) سعد ابن ابى وقاص . (۷) عبد الرحمن بن عرف . (۸) سعد بن زيد . (۹) زبيرا بن العوام . (۱۰) طلحه بن عبد الله .

رسولمزنك بالالرى .

حضرت فاطمه، حضرت رقيه، حضرت ام كلثوم، حضرت زينب، حضرت قاسم . حضرت ابراهيم . حضرت عبد الله . (رضوان الله عليهم اجمعين) . حضرت پيغمبر ثولگانده باري حضرت فاطمه غنه ترك ايدي .

خلفای راشدين حضرتلرى .

۱- ابوبكر الصديق حضرتلرينك خلافتى .

رسول اكرم وفات بولغاننك صوكنده حضرت ابوبكر الصديق خليفه بولدى .

حضرت ابوبكر قریش قبيله سيمك ايك بايلر نمن بولاتوروب بارند انده نلك اسلامنى قبول ايئكان هم مالئى الله يولنده فقير لرگه طاراتقان .

محمد صلى الله عليه وسلم گه هر اشكده بيك صداقلئى بولوب رسولمزنك معراجن ايكنى نلك تصديق اينكانلكن اوزينه «صديق» دبولمشدر .

رسول اكرم خسته و ققمه حضرت ابوبكر رسول الله نك بيوروى ايله امام بولوب نه-از او قوتمشدر . رسول اكرم خسته و ققمه شامغه بيبهرو اوچون

حاضرله نگان عسكر ابوبكر الصديق حضرتلرى نك امرى بويونچه اسامه بن زيد نك قومانداسنده يولغه چقمشدر .

مفہ رسول اکرم حضور قاریفک بیک کوب ایتوب حاضراننگان ہمہ خلیفہ ابوبکر الصدیق حضرتلرینانک ایلک اول بیبہرگان عسکری شول عسکر در . حضرت اسامہ ننگ عسکری ایله روم عسکری آراسفده «موتہ» دیگان یورده صوغش بولوب روملرننگ عسکری بیگلرلر طوزلکیلر . اسلام عسکری بیک کوب صوغش مالی (غنیمت) آلوب قایقدیلسر . پیغمبرلک دعواسفده بولغان طلیعه غه اون ایکی قبیلہ ایبہروب خلیفہ طرفمن بیبہرلگان زکات جیپوچیلرنی هیچ نرسہ بیرمی کبری قایقارمشلر در . بولارغہ خلیفہ حضرتلری خالد بن ولیدنی بیبہرمش ، خالدده بولارنی رتکہ صالحوب زکات بیرونی قبول ایتدیرمشدر .

طلیعه خاتونی ایله برگہ آطنہ مذوب شام طرفنه قاچدی ، برنیچه وقتلر شام طرفنه یورگاننن صوگ یا کادن مسلمان دیننه قایقمش و مکہ گہ باروب هج قیلمشدر .

حضرت خالد طلیعه شکللی پیغمبرلک دعوا ایتکن مسیلمہ الکندابقہ باروب برنی قدر صوغشمن صوگ مسیلمہنی ثوتروب عسکرن طاراتمشدر . موننن صوگ حضرت خالد بن ولید بصرہ طرفلریفہ باروب آنداده صوغش لر قیلوب بیک کوب بیبرلرنی آلمشدر .

حضرت خالد اون آلتی ملک اسلام عسکری ایله شام عسکرینہ هجوم ایقوب «اجنادین» دیگان بیورده روم ایمپیراتورنی «هراقلیوس» ننگ عسکرن توزدردی .

خالد بن ولید حضرتلری شام قلعه سن محاصره قیلوب تورغانده ابوبکر الصدیق وفات بولوب آنک اورنده حضرت عمر خلیفہ بولغانلقمن هم اوزبناک اورنیفہ ابوعبیدہ عسکر باشلغی ایقوب بیلگوله نگانلگدنن خبر آلمشدر . حضرت ابوبکر هجرتنک اون اوچرنجی یلنده آلتمش اوج باشنده وفات بولوب آنک اورنیفہ حضرت عمر خلیفہ بولمشدر . حضرت ابوبکر ایکی یل اوج آی اون کون خلیفہ بولوب تورغان . اول وقتده قرآن آیرم

آبیرم کاغدلرده بولغانلقمن شول کاغدلر نی حضرت ابوبکر الصدیق بریدرگه
جیدروب مصحف دیوب اسم بیردی .

۲ - عمر الفاروق حضرتلرینک خلافتلری .

حضرت ابوبکر دن صرک صحابه لر عمر الفاروق حضرتلریغه بیعت بیروب
« امیر المؤمنین » دیوب اسم بیردی لر . حضرت عمر خلیفه بولغاچ حضرت
ابوبکر زماننده عسکر باشلغی بولغان خالد بن ولیدنی اورنندن توشوروب
آنک اوزنده عبیده بن الجراح حضرتلرن عسکر باشلغی ایقبوب قوبیدی .
حضرت عمر برخطبه سنده خلقتی عجم و عراق خلقی ایله صوغشرغه اوننده دی .
حضرت ابو عبیده شامده محاصره ده بولغان روملر ایله سویله شوب قلعه نی
صوغشمی غنه طاپشرغه رضالانوب شامنک برایشگندن طنجقاه کرگانده حضرت
خالد ایکنجی طرفندن صوغشوب کرمشدر .

شام مسلمانلر طرفندن آلفغاچ ابو عبیده حضرتلری عمر و بن العاصی
فلسطین یاقلریغه بیبه رگان ، اوزی روم ایبه پیرا طوری « هراقلیوس » ایله
صوغشوب روملر نی تکرار توزدروب « حصص » قلعه سن آلمشدر .
شول وقتلرد ، حضرت عمر نصره ایله کوفه شهرلرن اشله تکان .

هجرتنک اون بیسینچی یلنده امیر المؤمنین ابو عبیده نی عجمه بیبه ردی .
حضرت ابو عبیده صوغش وقتنده عجم عسکرینک فیلرلرین بر سینک موینن
کیسروب فیل شول وقتده حضرت ابو عبیده نی آباق آستنده طاباط شهید
ایتمشدر .

لکن امیر المؤمنین طرفندن ابو عبیده عسکرینه بولشلق اوچون سعد
بن وقاص حضرتلری قومانداسنده بیبه رلگان عسکر باروب بیئتشکاج ، کوفه
تیره سنده قادیسه دیگان اوزنده عجملر ایله بییک قاطی صوغش بولوب اسلام
عسکری عجملر نی پر توزدرمشلر . عجملر قارشنده مقدس توتلفان « درفش
کاوایی » آنلی علم (نهل) مسلمانلر قولیغه توشمشدر . یغه بو یلده حضرت

عمر اوزی محاصره ده بولغان قەس شریفکە کیلوب شهرنی اوز اطاعتنه آلمشدر .
 حضرت عمر قەسکە کرگاج روملر ایله یهودیلرگە کورسە تکان گوزەل معاملە ،
 قەملى تل ، کولەر یوز ، هر کشینی عجبگە قالدردی . مغلوب بولغانلرغە بو
 قدر حرمت و رعایت اول وقتقە قدر هیچ طرفدن قیلغانی یوق ایدی .
 حضرت عمر قەس شریفده مسجد اقصانی تۈزە تدرگاج مدینه گە قایتمەشلردر .
 قادسیه عمار بەسەدن صوڭ سعد بن ابی وقاصنڭ قول آستیناغی عسکر
 آقرن آقرن آلغە طابا کیتوب بونچە یل اچندە ترکستانغە قدر کیتەشلر .
 هجرتنڭ یکرمنچی یلندە همدان ، اصفهان شهرلرینی ، ینە شول ییل
 اچندە ، عمرو بن عاصنڭ قول آستیناغی اسلام عسکری اسکندریه ، طرابلس
 غربنی فتح ایتمەشلردر .

هجرتنڭ یکرمنی یلندە آزر ، بیجان ، هرات ، باغ قطعە لرینک آلمشدر .
 حضرت عمر هجرتنڭ یکرمنی اچونچى یلندە اون یل آلتی آی خلیفه لک
 ایقەدکن صوڭ آلمەش اوج یاشندە وفات ایتوب اوزینڭ وصینی بونچە
 روضه مطهرده حضرت ابوبکر الصدیق یانغە کومەشدر .
 حضرت عمر زمانندە اسلام عسکری برطرفدن هندستان ایله ترکستانغە
 قدر ، ایکنچی طرفدن تونس ایله جزایرگە قدر کیتەشلر هم کیمەلر ایله ده
 باروب آق دیکگیز آطەلرندن بعضلرن فتح ایتمەشلر . حضرت عمر بیک
 توری سوزلی ، دنیا مالینغە هیچ قزقماس ، تعظیم و ثلوعلاونی سویمی تورغان
 بر محترم ذات ایدی .

۳ — عثمان ذوالنورین حضرتلرینڭ خلافتی .

حضرت عمر وفات بولغاندن صوڭ حضرت عثمان خلیفه بولدی .
 حضرت ابوبکر خلیفه وقتندە بر ییرگە جیدرغان مصحف شریفدن برنی
 قدر مصحفلر یازدرب چیت مملکتلرگە ییبەرگەنلکدن «جامع القرآن» دیولمشدر .
 قسطلطینیە یعنی استانبول ایمپیراتورى «هراقلیوس» حضرت عمرنڭ

وفات خېرن ايشنكاج بايطاق عسكركچيويوب شامغه ييبهرسهده شام واليسى (باشلغى) حضرت معاويه اسلام عسكرى ايله دشمانغه قارشى چغوب ييىدى كون صوغشقاچ روم عسكرن طوزدرمشلر . هجرتنك يكرمى ييدىنچى يلىنده حضرت معاويه نك طرشووى ايله صوغش كيمهسى ياصالوب قبريس آطهسى فتح ايتلمشدر .

حضرت عثمان مدينه منورهده «اريس قيؤسى» ديگان قيؤنى قازرغه بيورغان . بر كون اوزيمه قيؤنك قازوغانى قازرغه كيلوب قيؤنك باشنده تورغانده بارماغنده غى خليفه دن خليفه گه قالا كيلىگان رسول الله نك يوزوكنى قيؤغه توشروب ييبهرمش ، نى قىرازله سه لرده طابا آلماغانلر . شام واليسى حضرت معاويه قىسطنطينيه گه عسكرك ييبه روب اسقانبول تيره سنده روملر ايله صوغش قىلغانلر .

شول آراده عجملر باش طارنسه لرده بىر نيچه صوغشدىن صوك يندهن اطاعتكه كرگانلر .

ساسانيان سلاله سنك ايك صوك پادشاهى بولغان «بزدجرد» خراسانده غى «مرو» شهرنده وفات بولغان .

حضرت عثمان اون ايكى يل قدر خليفه لك ايقوب هجرتنك اوتوز بيشنچى يلىنده سيكسان ايكى باشنده وفات ايتتمشدر .

۴ — على ابن ابى طالب حضرتلرينك خلافتى .

حضرت عثمانن صوك حضرت على خليفه بولدى .

شام واليسى حضرت معاويه حضرت على گه (كرم الله وجهه) قارشولق ايتدى . شول سببىن آرالرنده صوغش بولدى . نهايت هيچ بر نتيجه حاصل بولمىچه حضرت على كوفه گه حضرت معاويه شامغه قايتدى . مملكتلرنك بىر كيسه گى حضرت علي نك ايكچى كيسه گى حضرت معاويه نك اداره سنده ايدى . حضرت على «هجرتنك قرغنچى يلىنده آلتمش باشنده شهيد بولمشلردر .

حضرت علی شہید بولغاچ زور اوغلی حضرت حسن خلیفہ بولسہدہ دنیاغہ رضبتی بولہ۔ ادغندن آلنی آیین صوگ خلیفہ لکنی طاشلاب مدینہ ماقرہ گہ کیتہ شہر۔

دولت امويه .

حضرت امام حسن (رضی اللہ عنہ) مدینہ منورہ گہ کیتکچ بنی امیہ دن شام والیسی معاویہ ابن ابی سفیان امیر المؤمنین بولدی. شام اول وقتہ مسلمانلارنک حکومت مرکزلی قیلندی .

امویلر اون دورت کشی بولوب بولاردن اوچیسسی ابوسفیان سلالہ سنندن، قالغان اون بری مروان ابن الحکم سلالہ سنندن .
امویلر نکی پادشاہلقلاری سبکسان یدی سہ بولوب اولگی پادشاہسی معاویہ، صوغنی سی مروان ثانیدر .

۱ - معاویہ ابن ابی سفیان زمانی .

معاویہ حضرت عمر خلیفہ بولغان زماندہ شامغہ والی بولوب تعیین له ننگان ایدی. معاویہ غایت عقللی بولوب مملکت اشلرن بیک بخشی اداره ایتمش ہم خلقغہدہ بیک انعام احسانلی بولمشدر .

عبداللہ ابن زیاد قومانداسندہ بولغان عسکر جیحون یلغہ سن کوچوب ترکماننی فتح ایتمش، ایکنچی بر عسکر سودانگہ کروبو اول تیرہدہ بولغان خلقغہ اسلام دینن قبول قیلدرمشلردر .

هجرتنک قرق سیکرنچی یلندہ بر اسلام عسکری اسقانبولنی محاصرہغہ آلمشدر . بو عسکر اچاندہ «ابوایوب الانصاری» حضرتلریدہ بولوب محاصرہ وقتندہ وفات بولغان ہم شول بیوردہ دفتندہ ایتمشلر . معاویہ بن ابی سفیان بکرمی یل والی، اون توقز یل پادشاہ بولوب قرق یل شامندہ تورغان، هجرتنک آلمشدهچی یلندہ بیتمش بیش یاشندہ وفات بولمشدر .

۲ - يزید بن معاويه زمانى .

معاويه وفات بولغاندىن سوڭ اورنىغا اوغلى يزید پادشاه بولمىشدر . يزیدنىڭ اوزى هم اغلاق بىك ناچار بولوب ، ذوق صفا، عيش عشرت ايله وقتنى اونكارمىشدر . قورقنچلى گربلا واقعهسى اهل اسلامنى يزیددن بىدولەتى سۈيۈتمىشدر . موفدىن سوڭ يزیدنىڭ عسكەرى مەدىنە مەنورەگە كروب مەككە مەككەنىڭ بىر قىسىمى ياندىرىشقا يزید دورت يىل پادشاه بولغاندىن سوڭ ھىجرەتنىڭ آلتىنچى يىلىغا ۳۹ ياشىغا وفات بولمىشدر .

۳ - ايكنچى معاويه زمانى .

يزیددىن سوڭ اوغلى ايكنچى معاويه پادشاه بولمىشدر . ايكنچى معاويه غايەت ھەيئەتلى ، دىندار ، جسور بىر ذات ايدى . اوچ آيدىن سوڭ عزىلىنى اغتیار ايتىپ بىك آز وقتدىن سوڭرە ۲۱ ياشىغا وفات بولمىشدر .

۴ - مروان ابن الحكم زمانى .

مروان يزید زمانىدا ، مەدىنەدە ، والى ايدى . يزید وفات بولغاچ مەدىنە ، مەككە ، كوفە خەلقلىرى عبد اللە بن زبیرگە تابع بولدىقلىرىدىن مروان مەدىنەدەن قاچۇپ شامغا كېلىمىشدر . اول وقتتە شامدا عبد اللە بن زبیرنىڭ سوزى اوتۇملى بولغانلىقىدىن آنىڭ بىك آرتق دىلەھى ايله شامدا رەئىس بولدى مروان ادارە باشىغا كېچىكچى يزید بن معاويهنىڭ خاتۇنىنى نىكاھلانمىشدر . مروان قىسقا بويلى ، قالون مويۇنلى ، زور ساقاللى ، قىز يوزلى بىر آدم ايدى . بىر يىل قىر ادارە باشىغا بولوب ھىجرەتنىڭ آلتىنچى يىلىغا ۶۷ ياشىغا وفات بولمىشدر .

۵ - عبد الملك ابن مروان زمانى .

مرواندىن سوڭ اورنىغا عبد الملك اوپتۇردى . عبد الملك عقلملى ، غەيرەتلى بىر آدم ايدى . عبد الملك پادشاه بولغان وقتتە اسلام مەلىكىتى اوچ كىشى قولغا

ایندی. آفریقا ایله سوریه قطعهلری عبدالملک بن مروانگه ، عرب اقلیمی
 عبدالله بن زبیرگه ، عراق طرفلری مختار بن ابوالثقفی گه اییه رگانلر ایندی .
 عبدالملک مختار ایله صوغشرغه عبدالله بن زیادنی بیبه رسده موصل
 تیره سنده عبدالله بن زیادنک عسکری بوزلوب اوزی تلق بولمشدر .
 عبدالله بن زبیرنک بصره والی بی بولوب تورغان قرقنیشی مصعب بن
 زبیر ایله مختار آراسنده کوفه تیره سنده صوغش بولوب مختارنک عسکری
 طارالمش مختارده صوغشمه وفات بولمشدر . موندن صرک کوفه خلقی عبدالله
 بن زبیرگه اییه ردیلر . مختار دنیادن کوچکاج عبدالملک گه عبدالله بن زبیردن
 باشقه قارشى کیله تورغان کشی قالمادی .

شونک اوچون عبدالملک عسکر باشاغی بولغان هجاج بن یوسفنی کوفه ایله
 بصره گه بیبهروب هجاج مصعب بن زبیرنک عسکرن توزدرب مصعب بن زبیرنی
 شهید ایتمشدر . موندن صرک عبدالله هجاجنی هجاج طرفنه بیبهردی .
 هجاج هجرتنک بیتمش ایکنچی یلمده مکة مکرمه نی محاصره ایقبوب جیل
 ابی قبیس دن مانجنیق ایله مکة مکرمه گه طاشلر آطوب بیت الله نک قای بر
 بییرلرن بوزمشدر .

هجرتنک بیتمش اوچنچی یلمده هجاج مکة مکرمه نی آلدی . صوغش
 وقتده عبدالله بن زبیر شهید بولدی . هجاج بر آز مکة مکرمه ده توروب
 بیت الله نی توزدندردی . آنمن صرک مدینه مفوره گه کیتدی . هجاج هجاج
 اشن بترگاج عراقین یعنی بصره وکوفه والیسی بولدی . هجرتنک سیکسانچی
 یلمده هجاج عبدالرحمن ابن اشعث نک قرمانداسنده عسکر جیبوب توران
 حکمداری «رقبیل» گه عسکر بیبهردی . عبدالرحمن ابن اشعث ترکستاننی
 فتح ایقبوب رقبیل نی محاصره گه آلدی .

بووقتده هجاج ایله عبدالرحمن ابن اشعثنک آراسی یاقن بولغانلقن
 عبدالرحمن قوتلی عسکرایله هجاج گه باردی ، هجاج نک عسکرن پرتوزدرب
 بصره گه کردی .

عبد الملك يكرمي بريل پادشاهلىق سورروب ھجرتىڭ سېكسان آلتىنچى يىلىدە آلتەش ياشىدە وفات بولدى.
اموى پادشاھلىرى آراسىدە ايتىڭ الك آچىھ ياساتقان عبد الملكىر .
آچىھنىڭ بىر طرفىدە توگەرەك سزق اجنە «قل ھواللە اھد» ايتىنچى طرفىدە
«لا الە الا اللە» توگەرەك سزقنىڭ تىشىدە «مەرسول اللە ارسلە بالەھدى ودين الحق»
دېوبوب يازلغان ايدى.

۶ - وليد بن عبد الملك زمانى .

عبد الملك وفات بولغاچ اورنىدە اوغلى وليد پاشاھ بولدى.
وليد زمانى فقوحاتنىڭ ايتىڭ شەب زمانى ايدى . بىر عىسكىرى ھىندىستاندە ،
ايتىنچى كاشغردە ۋە بىر سىيە تىركىستاندە غىبىرت صرف ايتوب ھەمان آلفە طابا
كىتەمكە ايدىلەر . كاشغىر طرفىدە قىيىدەنىڭ قول آستىدە غى عىسكىر قىطاي چىيگنە
قىر كىتەش ايدىلەر .

وليد ھىتاجلارنى قىرغانوچان ايدى ، يىقىم بالالارغە مەلۇملەر ، قارىتلار ايلە
سوقىلارغە خىمەتچىلەر ، فقيرلەرگە آياق آچىھلەر بىلىگۈلە تىكان ايدى . رسول اللەنىڭ
مىسجىتى تۈزۈتۈرۈپ كىتاي تىكان ، كىيەنىڭ اولاق وايشىكلرن آلتوندىن
ياساتقان ايدى .

وليدنىڭ پادشاھلىقىنىڭ آخىرلىرىدە ۵۰ ياشىدە ھىتاج وفات بولدى .
وليد اون يىل قىر پادشاھلىق سورروب ھجرتىڭ تۆتۈسەن آلتىنچى يىلىدە
قىر آلتى ياشىدە وفات بولدى .

۷ - سليمان بن عبد الملك زمانى .

وليد وفات بولغاچ پادشاھلىق قىرىدە شى سليمان غە كوچىدى .
سليمان عقللى ھەم بىيىك بولغان آدم ايسەدە آرتق اش كورسەتە آلمىچە
اوزاق تورمى وفات بولدى .
زمان ھىكومەتدە كاشغىرنى فتح ايتىكان امير قىيىدە قارشى قىيام ايتىكانلىكىدىن

سليمان نىڭ امرى ايله اولقرلمشدر. ھجرتنىڭ توقسان توقونچى يىلىدە استانبول محاصرغە آلتوب اهل اسلام بىدى يىل قدر غلظەدە تورمش ، غلظەنىڭ قلعەسى ايله (عرب جامعى) اول وقت عسكەر باشلىغى بولغان مسالمە بن عبدالملىك طرفىدىن بىنا ايتمشدر.

سليمان استانبول محاصرەسنىدە بولو ادچون يولغە چقمش ، حلب تىدرەسنىدە «دابق» ديگان اورنىدە ھۇمسىرلىغىدىن (آش اوتمەو آورووى) ھجرتنىڭ ۹۹ نچى يىلىدە ۵۷ ياشنىدە وفات بولمشدر.

ايكى يىل يارم پادشاھ بولوب تورمشدر .

۸ — عمر بن عبدالعزىز زمانى .

سليمان وفات بولغاچ عمر بىر عبدالعزىز پادشاھ بولمشدر . عمر بن عبدالعزىز بىك دىنلى ، عابد ، زاھىد بىرذات بولوب ، آنىڭ زمانىدە مسلمان لرنىڭ يوزلرنىدە شادلىق بولوب ، خطبە لردە (ان الله يامر) آيتىن او قورغە امر ايتمشدر . عمر بن عبدالعزىزنىڭ عدالتى دنيانىڭ بار يىرىغە طارالىدى . ھىندىستان پادشاھلىرى اسلامنى قىبول ايتوب ، عمر بن عبدالعزىزگە اطاعت ايتقىلار .

عمر بن عبدالعزىز حضرت رسولنىڭ بالالارىغە بىك حرمت ، تعظيم ايتوب آلاغە ھىچ كىم طرفىدىن سوز تىدرتمەگان . عمر بن عبدالعزىز ايكى يىل يارم پادشاھ بولوب ھجرتنىڭ يوزدە بىرنچى يىلىدە اوتوز توقون ياشنىدە وفات بولمشدر .

۹ — ايكنچى يىزىد بن عبدالملىك زمانى .

عمر بن عبدالعزىز دىن صولق يىزىد بن عبدالملىك پادشاھ بولدى . آل مەھلب ديگان بىك جو مرد پۇرخانىدان ايكنچى يىزىد زمانىدە طاراتلمشدر . اندلسدە (ايسپانىيادە) اهل اسلام پىپرەنە طاوولرن آشوب «طولوز» شەھرىن

محاصره ايتمهشلىر ايسهده عسكەر باشلىقى «السماح» شهيد بولغانلارنى عسكەر كيرى ايسپانايغه چيكلورگه مجبور بولدى.

يزيد حبابه اسملى بيك سۇيكلى جاريه سى وفات بولغاچ بيك قايفروب هجرتنىڭ يوزده بيشنچى يىلىدە ۴۰ ياشىدە وفات بولدى.

دورت يىل مەقدارى پادشاهلىق سوردى.

۱۰ — هشام بن عبد الملك زمانى.

ايكنچى يزيدىن سوڭ اورنغە قورنەشى هشام كېچەشدر . هشام غايت ساكن، اسرافنى سويىي طورغان بر آدم ايدى . سيجيلىيا آطەسى آنڭ زمانىدە آلتى

تونس ايله طرابلس طرفلرنىدە تر تېبىسزلىك چەسەدە بيك نيز باصدرلەشدر .

ايسپانايغه والى ايتوب تەيىن ايتولگان (عبدالرحمن الغافقى) بيك كوب عسكەر ايله فرانسەغە باروب بوردوشهرنى آلتان ايدى .

لەكن «پووانايە» ديگان يردە فرانسوزلر ايله صوغشقانە عبدالرحمن شهيد بولغانلارنى اسلام عسكەرى كيرى ايسپانايغه چيكلەشدر . بطل غازى اسمى ايله آطاقلانغان آتۇبا كېلى «ابوالحسن عبدالله» روملر ايله بيك كوب صوغشوب بىر سەنەك استانبول ايمپىراتورى قسطنطينىنى اسير ايتەش . نهايت شهيد بولوب ايسكى شهر تېرەسەدە سەيغازى ديگان قريەدە دفن ايتلەشدر . هشام يكرمى يىل قدر پادشاه بولوب هجرتنىڭ يوز يكرمى بيشنچى يىلىدە ابللى اوچ ياشىدە وفات ايتەشدر .

۱۱ — ايكنچى وليد بن يزيد ثانى زمانى.

هشامدىن سوڭ اورنغە ايكنچى يزيدنىڭ اوغلى ايكنچى وليد كېچەشدر . پادشاهلىق سورگان زمانى يەشى كېچەدى . «زين العابدين» حضرتلرنىڭ بالاسى «يحيى بن يزيد» ايكنچى وليد زمانىدە وفات بولدى . ايكنچى وليدنىڭ اورنغە بىرىنچى وليدنىڭ اوغلى اوچونچى يزيد كېچەدى .

۱۲— اوچونچى يزید بن ولید اول زمانى .

اوچونچى يزیدنىڭ زمانىدە مملەكەت تەرتىپسىزلىك ايدى .
 اوچونچى يزید ايكنچى وليد زمانىدە غى باشسىزلىق وناچارلىقلارنى رەتكە
 سالورغە طرشوب قاراسەدە بولدىرا آلەمادى .
 بيش آى قىر پادشاه بولوب ھىجرتنىڭ يوز يىكرمى آلتنچى يىلدە قرق
 ياشىدە وققە وفات اينمىشدر .

۱۳— ابراهيم بن وليد اول زمانى .

اوچونچى يزیددن سوڭ قىرندە شى ابراهيم مقام ھىكومتكە كىچەش ايسەدە
 ايكى آى قىر ھىكومت سورگان سوڭ ھىجرتنىڭ يوز يىكرمى بىدىنچى يىلدە اوتوز
 سىكز ياشىدە وفات بولمىشدر .

۱۴— ايكنچى مروان بن محمد بن مروان بن الحكم زمانى .

ايكنچى مروان امويلىرنىڭ ايڭ سوڭغى پادشاھلىرى بولوب «مروان
 ھىمار» اسمى ايله مشهور ايدى .
 مقام ھىكومتكە كوچكاچ ھر ياقىدە باشسىزلىقلار كۆپەيگان ايدى .
 لىكن مروان طرشوب بو باشسىزلىقلارنى بىترگاچ ايكى يىل قىر طىنچقنە
 اوتكاردى .

ھىضرت پىغەمبەرنىڭ ھىجەسى عباسنىڭ بالالىرىدىن « اېمامىل خراسانى »
 دىگان كىشى «مرو» تىرەسىدىن باش كوتەروب «مرونى» آلەمش . باشقە ياقىدىن
 «ابو العباس عبدالله» وزىرى «ابو مسامە اللھلال» ايله بىرگە عراق تىرەلرن
 آلوب موصلغە طورى باردىلر .

ابوالعباسنىڭ ھىجەسى عبدالله بن عليبنىڭ ھىكمتى ايله مرواننىڭ
 ھىكمتى «زاب سووى» قىرپىدىن قاراقارشى كىلوب مرواننىڭ ھىكمتى تۈزلىدى .

مروان عسکرزنگ طارالغانن کورو ایله قاپوب موصلگه کیلدی .

آندان مرانغه ، آندن همصقه همصندن شامغه ، شامندن فلسطینغه ، ایلك صوگره جماعتلری ایله مصرغه کیتریب وفات بولدی .

منه شولای اینوب امویبه دولتی تمام بقدی .

کوبی پادشاه بولوب تورغانلر . نیچه ییل عمر سورگانلر .

۷۵	۱۹	۱ معاویه بن ابوسفیان
۳۹	۴	۲ یزید بن معاویه
۲۱	۳ آی	۳ ایکنچی معاویه بن یزید
۶۲	۱	۴ مروان بن الحکم
۶۰	۲۱	۵ عبدالملک بن مروان
۴۶	۱۰	۶ برنجی ولید بن عبدالملک
۴۵	۳	۷ سلیمان بن عبدالملک
۳۹	۲	۸ عمر بن عبدالعزیز
۴۰	۴	۹ ایکنچی یزید بن عبدالملک
۵۳	۲۰	۱۰ هشام بن عبدالملک
۴۰	۱	۱۱ ایکنچی ولید بن یزید ثانی
۴۰	۵ آی	۱۲ اوچونچی یزید بن ولید اول
۳۸	۲ آی	۱۳ ابراهیم بن ولید اول
۶۲	۵	۱۴ ایکنچی مروان بن محمد بن مروان اول

خلافت عباسیه .

امویلردن صوگ خلیفه و سلطانلق حضرت پیغمبرنک عموجهسی حضرت عباسنک نسلنه کوچدی . شونک اوچون بولارغه «عباسیه» دیوله در .

خلیفه لکنی عباسیلر قولینه کرتورگه بیگرهک اجتهاد ایتکان ابا المسلم الحراسانی در .

عباسیوں نے اہللی دورت آدم خلیفہ بولوب، بولاردن اوتوز بیبسی ہجرتنگ ۶۵۹ نجی یلنہ قدر عراقہ، اون بیبسی ہجرتنگ ۶۵۹ نمن آلوب ۹۲۳ نجی یلغہ قدر مصرده خلیفہ بولمشلردر.

۱ — ابو العباس (السفاح) ننگ زمانی

عباسیوں ننگ اولنگی خلیفہ سی ابو العباس عبد اللہ در. ابو العباس پایتختینی «ایبار» شہرینہ کوچروب، ہاشمیہ دیوب اسم بیبیدی. ابو العباس جو مارڈ بولوب، عالمہلرنی، فقیرلرنی سویوب ہر وقت آلا رغہ احسان قیلا ایبیدی. امویلر خطبہنی اوطروب او قیلر ایبیدی. ابو العباس آباق اوستقندہ او قودی. ابو العباس دورت یل خلیفہ بولوب، یکر می سیکز یاشندہ وقتندہ چہ لک آور ووی ایلہ وفات بولوب ہاشمیہ دہ دفن ایقلمشدر.

۲ — ابو جعفر المنصور زمانی

ابو جعفر المنصور، ابو العباس ننگ قرندہ شیدر. ابو العباس وفات بولغاندہ ابو جعفر اباسلم خراسانی ایلہ ہجرتدہ ایبیدی، ابو جعفر خلیفہ بولغان وقتدہ عبد اللہ بن علی باش تارتسدہ ابو جعفر آکا ابا مسلم نی بیبہ روب اوزیہ اطاعت ایبیدر دی. عباسیوں نے قاجقان امویلر نسلندن «عبد الرحمن بن ہشام» منصور زمانندہ ایسپانیہ غہ باروب «اندلس دولت امویہ سی» اسمندہ بر دولت قوردی. شوننگ اوچون عباسیوں ننگ اندلسدہ ہیچ ہر حکملری بورمی ایبیدی. منصور بغداد شہرن یاصانوب خلافت مرکز ہاشمیہ دن بغداد قہ کوچردی. ابو جعفر المنصور ہجرتنگ ۱۵۸ یلندہ ۶۳ یاشندہ وفات بولدی. امام اعظم حضرتلری جعفر زمانندہ وفات بولدی. منصور علم و معرفتکہ عاشق بولوب، علما و اہل معارفنی بیگ سویہ ایبیدی.

ھرييرده مكنبلر آچىروب روم ھم نسطوريلردن ايسكى يونان عالملىرىنىڭ كىتابلارن عربچەگە تىرجمە ايتىدىمىشدر.

۳ — محمد المەھدى زامانى.

ابوجعفردن سوڭ اورنىفە اوغلى محمد المەھدى خلىفە اولدى.
محمد المەھدى غايت عابىد، زاھىد، دىنلى، كشىگە ايزگولك قىلۈنى سۇيە تورغان، جومارد ومرحەقلى بر آدم ايسى. خلىفە بولغاچ ھېسدىن كشى ئولتۇر-گانلردن باشقەلرن ھەسەسون قوتقارمىشدر. مەككە مەكرەمە ايلە مەبىفە منۆرەنى توزەتدىروب، ھج بوللىرىفە قىولۇر قازتمىشدر.
ققىرلىرگە، مەنجاپارغە بىك كۆب صدقەلر بىرە ايسى.
اوغلى ھارون رشىد قول آستىدە، استانبولغە عسكەر يىبەروب، بايتاق صوغشىدىن سوڭ روم ايمپىراتورن تولەوتولەرگە مېجور ايتىمىشدر.
مەھدى ھىجرىنىڭ ۱۶۸ نچى يىلىدە قرق اوچ ياشىدە وفات بولدى. اون يىل خلىفە بولۇپ تورغان.

۴ — موسى الھادى زامانى.

مەھدى وفات بولغاندە جىرچاندە ايسى. موسى الھادى بىرىل قىر خلىفە بولۇپ ۲۶ ياشىدە وفات بولدى.

۵ — ھارون الرشىد زامانى.

موسى الھادىنىڭ كچكەنە قىزىدەشى ھارون الرشىد ھىجرىنىڭ ۱۷۰ نچى يىلىدە خلىفە بولدى. ھج قىلغاندىن سوڭ قېرىس آطەسەن ايكىنچى مرتبە فتح ايتەش، شرق ايمپىراتورى ايلە صوغشوب روملارنى «اركلى» گە قىر سوردى.
ھارون الرشىد؛ فرانسە قرالى شارلمان ايلە دوستلاشوب شارلمانغە بولەكلر يىبەردى؛ بوبولەكلر آراسىدە بر صوغا طورغان دىوار ساعتى دە بار ايسى. اول

وقتہ یاوروپانک ہیچ بر بیرنگ صوغا تورغان ساعت کورمه گانلکرنیدن فرانسوزلر ساعت صوغغان وقتہ بیک عجب لہنگانلر .

مشهور «جعفر البرمکی» ہارون الرشیدنک وزیر اییدی . ہاروننک زمانندہ اسلامنک چینگ شرقہ؛ چین، غربہ؛ بحر محیط آطلاسی، شمالندہ؛ قافقازیہ، جنوبندہ آفریقا صحرا لریندہ قدر اییدی .

ہارون الرشید؛ عباسی خلیفہ لرینک ایک مشہور یدر . آنک زمانندہ علوم و معارف بیک ترقی ایتوب، رصدخانہار (*)، دارالفنونلر یا صالح مشدر . اوزی بیک عقلی، عبادتفی سویہ تورغان ہر آدم اییدی .

ہارون الرشید سمرقند کہ صوغشہ بارغاندہ ۱۹۳۱ نچی یلدہ خراساندہ توس شہرندہ قرق یاشندہ وفات بولدی .

یکرمی اوچیل خلیفہ بولوب تورغان .

۶ — محمد الامین زمانی .

امین ہارون الرشیدنک اوغلیدر . قوتلی و مہابت ہر آدم اییدی . حکومت اشتریندہ ہیچ قاتشمی اییدی .

۷ — مأمون زمانی .

مأمون قرنندہ شی امین وفات بولغاچ خلیفہ بولمشر .

مأمون زمانندہ بغداد شہری علوم و معارفنک مرکزی اییدی . مأمون اوزی بیک عالم بولغانلرمن بیک کوب عالمانر نی جیبوب نصف النہارنک ہر درجہ لک قوسی اوچہنگان ہمدہ بیرنک توکەرہک بولوچیلغی اثبات ایقلوب بیر شارینک تخمینا گنہ بولسہدہ زورلغی تعیین ایتولگان . دخی شول زمانندوق «محمد بن موسی» اسملی ہر ریاضیات عالمی عالم جہر نی ایجاد ایتکان .

مأمون ہجرتنک ۲۱۸ نچی یلدندہ ۸۰ یاشندہ وفات بولوب طرسوسدہ دفن ایتولمشر . یکرمی ییل خلیفہ بولوب تورغان .

(*) رصدخانہ — مخصوص قورالار ایلہن کوکدہگی یولدزلرنی قارار اوچون بولنان بنا .

٨ — عهد معتصم بالله زمانى .

معتصم بالله هارون الرشيد نىڭ اوغلىدۇر . باطر وقوتلى ايدى .
معتصم بالله نىڭ تارىخلىرىدە بىك كۆب سىگىزلى صفرلى توغرى كىلگەنلىكىدىن
«مىنە لەقىنى آلىدى .

(١٨٠) تارىخىدە طوغەش ، هارون الرشيد نىڭ سىگىز نىچى اوغلى بولوب
٤٨ يىل عمر سورەش ، ٢١٨ تارىخىدە خلىفە بولەش ، سىگىزىل ، سىگىز آى سىگىز
كون خلىفە بولوب تورەش ، سىگىز قىز ، سىگىز اير بالاسى بولەش ، سىگىز
شەر فتح ايمەش ، ربيع الاول نىڭ سىگىز نىچى كۈنىدە وفات بولەش .
مأمۇن نىڭ خلىفە بولوب تورغان زمانى عباسىيە دولقىنىدىكى شوكتىلى
زمانىلار نىڭ صوكىدۇر .

مۇندىن صوك بىغداددە يىنە اوتوز كىشى خلىفە بولوب تورەلەردە اولگى
شوكتىلى زمانلار كۈرلەدى ، آخرىدە دولت عباسىيە كىسەك كىسەك امىرلر
قولنىدە بولوب قالدى .

٩ — واثق بالله زمانى .

معتصم نىڭ اوغلى واثق بالله ٢٢٧ نىچى يىلدە خلىفە بولدى .
بىش يىل قىر خلىفە بولوب ھىجرەت نىڭ ٢٣٢ نىچى يىلدە ٣٢ ياشىدە وفات بولدى .
كشىگە درجەسىنە كۈرە تعظيم ، ھر وقت يىغىشلىق ايتونى سۇيە تورغان
بىر آدم بولوب ، مەكە ، مەدىنە خلىفە بىك كۆب آنچه وپولەكلر بىرە ايدى .

١٠ — متوكل على الله زمانى .

متوكل على الله معتصم نىڭ اوغلى بولوب ٢٣٢ نىچى يىلدە قىغىكە اوپرەش .
مۇن نىڭ زمانىدە توتوب ئەيقورلك اش بولمادى .
٢٤٧ نىچى يىلدە ٤٠ ياشىدە وقىدە وفات بولەش ، ارنىدە خلىفە بولوب
تورەش .

۱۱ — المہتمم باللہ محمد زمانی .
 متوکل علی اللہ دن صوٹک اوغلی مہتمم خلیفہ بولدی .
 مونٹک زمانندہ توتوب یازارلق بر واقعہ دە بولمادی .
 مہتمم ہجرتنٹک ۲۴۸ ہجری یلندہ آش قازانی بوزلوب ۲۸ یاشندہ وقتدہ
 وفات بولدی .
 آلنی آی قدر خلیفہ بولوب توردی .

۴۲ — مستعین باللہ احمد زمانی .
 مہتمم صوٹک مستعین باللہ خلیفہ بولوب روملر ایلہ صوغشمشدر . اوچ
 سنہ توقز آی خلیفہ بولوب اوتوز بر یاشندہ وفات ایتمشدر .

۱۳ — معتمز باللہ زبیر زمانی .
 مستعین باللہ دن صوٹک متوکل علی اللہ نٹک اوغلی معتمز باللہ خلیفہ بولمشدر .
 اوچ یل خلیفہ بولوب ۳۴ یاشندہ وفات بولمشدر .

۱۴ — المہتمم باللہ محمد زمانی .
 مہتمم باللہ واثقنٹک اوغلیدر . غایت عابد وزاہد بر آدم اییدی . اون
 بریل خلیفہ بولوب ۳۸ یاشندہ وفات بولمشدر .

۱۵ — المہتمم علی اللہ احمد زمانی .
 مہتمم باللہ دن صوٹک متوکل نٹک اوغلی معتمم علی اللہ خلیفہ بولدی .
 مونٹک زمانندہ بنی سامان دیگان دولت تشکیل ایتمدی .
 روملر ایلہ صوغشوب روملرنی بیکندی .
 ۳۳ یل خلیفہ لک ایقوب ایلمی یاشندہ وفات بولدی .

۱۶ — المہتمم باللہ احمد زمانی .
 معتمم ۲۷۹ ہجری یلدہ خلیفہ بولوب اون یل قدر خلیفہ لک ایتمشدر .

مونڭ زاماندا ھۆكۈمەت اشلرى بولغە صالحنوب، توتيبسزلكلرگە سبب بولغان آدملر تمام بقرلدى.

شولاي ايتوب عباسى ھۆكۈمى ياكادان قوتلەندى .
بيت المالڭ خزينەسى تمام القورايلا تولدى .

۱۷—المكتفى بالله على زمانى .

معتضدنىڭ اوغلى مكتفى بالله ھجرتنىڭ ۲۸۹نچى يىلىدا خليفە بولدى .
اوزى كشى قزغىرلىق بولغان شكىلى اخلاقيد، ھر كىم قزغىرلىق ايدى .
خليفە بولغاچ بىك كوپ يېردە مسچىلر ياساتمشىر .
روملردن «انطاكيە» نى فتح ايتىش، مصر قلەسىن اھمەد بن طولوننىڭ قولدىن
آلمىشىر، آلغى يىل خليفەلك ايتوب اونوز اوچ ياشىدا وفات بولمىشىر .

۱۸—المقتدر بالله جعفر زمانى .

معتضدنىڭ اوغلى مقتدر بالله خليفە بولغان وقتدە اون اوچ ياشىدا بربالا
ايدى . مەككە مكرمە ھەم انيلىر قولدا كۆچدى . مسلمانلر شاققى زمان
ھىچكەدە بارالمادىلر . مصردە «دولت فاطمىيە» تىشكىل ايتىلدى .
مقتدر ۲۴ سنە خليفەلك ايتوب ۳۸ ياشىدا وفات بولدى .

۱۹— قاهر بالله محمد زمانى .

قاهر بالله زمانىدا يازارلىق واقىلر بولمادى .
ايكى يىل خليفەلك ايتوب ۵۲ ياشىدا وفات بولدى .

۲۰—راضى بالله محمد زمانى .

مقتدرنىڭ اوغلى راضى بالله ۲۲۲نچى يىلىدا خليفە بولوب (امير الامرا) لىق
بالالردىن بالالرىغا قالووى اوچون فرمان چىقاردى .
راضى بالله يىدى يىل خليفەلك ايتوب ۳۲ ياشىدا وفات بولدى .

۲۱- الممتقی بالله ابراهیم زمانی .

راضی بالله نك قزنده شی متقی بالله دورت یل خلیفه لك ایقوب آلقهش
باشنده وفات بولدی .

۲۲- المستکفی بالله عبد الله زمانی .

مققی بالله دن صوړك مستکفی بالله خلیفه بولدی .
بریل دورت آی خلیفه لك ایقوب ۶۶ یاشنده وفات بولدی .
مققی بالله زماننده تشکیل ایقولگان آل بویه دولتیفك باش آدملرنسن
معزالدوله احمد؛ مونك زماننده بغدادده مستکفی باللهغه تابع بولوب
امیرالامراق کاغزی آلدی .

۲۳- المطیع بالله فضل زمانی .

مققدرنك اوغلی مطیع بالله ۲۹ یل دورت آی خلیفه لك ایقوب ۷۳ یاشنده
وفات ایقدی . امیرالامرا معزالدوله احمد وفات بولغاچ اورننه اوغلی
« عزالدوله بغتیار امیرالامرا » بولدی .
مطیع اوزی سلامت وققده اورننه اوغلی طایع باللهنی قویدی .

۲۴- الطایع بالله عبد الکریم زمانی

طایع بالله ۱۷ یل ، ۹ آی خلیفه لك ایقوب ۷۵ یاشنده وفات بولدی .
عضدالدوله بغدادکه کیلوب طایعك وزیر بولدی .
حضرت علینك تربه سن عضدالدوله یاصاتمشدر .

۲۵- القادر بالله احمد زمانی .

قادر بالله قرق بریل اوچ آی خلیفه لك ایقوب ۷۶ یاشنده وفات بولدی .
عباسی خلیفه لری آراسنده موناردن کوب یاشاگان بولمادی .

٢٦ - القائم بامر الله عبد الله زمانى .

قائم بامر الله قرق دورت سهه سيكر آنى خليفه لك ايتهمشدر .
 مونك زماننده خراسانده دولت سلجوقيه تشكيل ايقلاب آل بويه دولتى
 منقرض بولمشدر .
 سلجوقيلردن «طغرل» بك بغدادكه كيلوب اميرالامراقنى «آل بويه» نك
 قولندن آلمشدر .

٢٧ - المقتدى بالله عبد الله زمانى .

مقتدى بالله ١٩ يىل، ٨ آى خليفه لك ايتوب ٣٨ ياشنده وفات بولمشدر .
 مونك زماننده ذكر ايتهرلك كيره كلى برواقعه بولمادى .

٢٨ - المستظهر بالله احمد زمانى

مستظهر بالله اون ياشنده چاغنده خليفه بولدى .
 ٢٥ يىل خليفه لك ايتوب ٤١ ياشنده وفات بولمشدر .
 مستظهر صالح ، عابد ، حافظ كلام الله ايدى .
 مونك زماننده اهل صليب انطاكيه ايله قيس شريفنى آلمشدر .

٢٩ - المسترشد بالله فضل زمانى .

مسترشد بالله ١٧ يىل، ٦ آى خليفه لك ايتوب ٤٤ ياشنده وفات بولدى .
 مونك زماننده تلگه آلوب ده يقورلك برواقعه ده بوقدر .

٣٠ - الراشد بالله جعفر زمانى

راشد بالله ايكى يىل خليفه لك ايتوب ٤٢ ياشنده وفات بولمشدر .
 مونك زماننده سلطان مسعود ايله صوغشونى او يلاب راشد بالله موصل گه ،
 آندان اصفهانگه كيقوب عسكر جيبيوب كيرى بغدادكه كيدلگان وقتن بولده
 وفات بولدى .

۳۱- المقتضی لامر الله محمد زمانی .

مقتضی لامر الله ۵۲ یل خلیفہ لک ایقوب ۶۶ یاشفہ وفات بولمشدر .
جسارتلی، شجاعتملی، عالم، صالح بر آدم ایسی .

۳۲- المستنجد بالله یوسف زمانی .

مستنجد بالله اون بریل خلیفہ لک ایقوب ۴۸ یاشفہ وفات بولدی .
مستنجد عبادت قیلوچان بولوب عمرنی عبادت ایله گنه کیچوره ایسی .
مونک زمانده بیگ زور برزلزله بولوب شام طرفلری خراب بولدی .

۳۳- المستضی بنور الله حسن زمانی .

مستضی بنور الله توقز یل، ۳ آی خلیفہ لک ایقوب، ۴۲ یاشفہ وفات
بولمشدر . مونک زمانده فاطمیہ دولتی منقرض بولوب اندلسدن باشقه هر
ییرده خطبه مستضی بنور الله اسمنه او قولور ایسی .
زاهد، عابد بولوب کشیگه یخشیلقی ایقونی سؤیه تورغان بر آدم ایسی .

۳۴- الناصر لدين الله احمد زمانی .

ناصر ۴۶ یل، ۱۰ آی خلیفہ لک ایقوب ۶۰ یاشفہ وفات بولمشدر .
بیگ عالم وفاضل بر آدم ایسی .
ماغول ابله تانارلرنک باشلغی بولغان چنگیزنک هجومی مونک زمانده در .

۳۵- الظاهر بامر الله محمد زمانی .

ظاهر توقز آی خلیفہ لک ایقوب ۵۲ یاشفہ وفات بولدی .
تانارلر ابله صوغش همان دوام اینه ایسی .
بیگ توغریلقلی بر آدم بولوب مدرسہ لر، خسته خانہ لر، مونچالر
یاصاتمشدر .

٣٦ — الھستنصر بالله منصور زمانى .

مستنصر بالله ١٧ يىل خليفه لك ايتوب ٥٢ ياشىندە وفات بولدى .

غايت توغرى، دىپلى بولوب، كىتاب مطالعه ايتقونى بىك سۇيه ايدى .

بغداد شھرنده بر مەرسە ياصاتوب اسمنى اوزىفە نسبت بىرب «مەرسە

مستنصرىه» دىب آتامشلىردى .

خوارزم شاھى جلال الدين مونك زمانىندە وفات بولمىشدر .

٣٧ — المستعصم بالله عبد الله زمانى

مستعصم بالله اون بىش يىل، سىمىز آى خليفه لك ايتوب ٤٦ ياشىندە

وفات بولمىشدر .

مستعصم بغداد شھرنده گى عباسى خليفه لرىنك ايك صوگىسىدىر .

مستعصم بالله زمانىندە چىگىزنىك اوغلى ھلاك بولدى كىلەب بغداد شھرن

آلدى . بغداد شھرن تمام ويران حالگە كىتروب خالقىنك كو برە گن شھىد

ايتەشدر . بغداددە بىك كوب بىفالارنى بىمەرب ياقەشلىر، كىابلرنى دجلە نەرىفە

طاشلاشلىردى دجلەنك اچىفە طاشلانغان كىابلر شول قىدىر كىوب ايدى ھنى

دجلەدە كىابلردىن بر كوپر ھاصل بولدى . بايتاقى وقىت دجلە صورى بغداددىن

توبەنگە قىبقار ابواب آقدى . بوندىن صوگى دولت عباسىيە بغداددە تمام بوغالىدى .

مەصدە عباسى خليفەلىرى .

تاتارلر بغدادنى آلتىچ عباسىلردىن «المستنصر بالله» مەصدە كىتەكن

مەصدە (ملك ظاهر) مستنصرغە تابع بولوب آنك اسمفە خطبە اوقوتەشدر .

شولاي ايتوب عباسىلرنىك خليفەلگى مەصدە ياكى ئادىن باشلاندى .

مصرده خليفه بولوب تورغان ١٧ آدمنگ اسملى :

١	المستنصر بالله احمد	٢	ايكنچى مرتبه متوكل على الله ١٧
٢	الحاكم بامر الله احمد	٤٠	١٠ المستعين بالله عباس
٣	المستكفى بالله سليمان	٣٩	١١ المستكفى بالله عباس
٤	الواثق بالله ابراهيم	١	١٢ المعتضد بالله داود
٥	الحاكم بامر الله احمد بن مستكفى	١٢	١٣ القائم بامر الله حمزه
٦	المعتضد بالله احمد	١٠	١٤ المستنجد بالله يوسف
٧	المتوكل على الله محمد	٢٢	١٥ المتوكل على الله محمد
٨	الواثق بالله عمر	٣	١٦ المستمسك بالله يعقوب
٩	المعتصم بالله زكريا	٣	١٧ المتوكل على الله محمد بن مستمسك..

مصرده خليفه لك ايتكان بو اون ييدى خليفه مصر حكام ارلى طرفندن
بيلىگوله نگان سرايدنه قدر حرمت اچنده توروب به ييره كونه لرندنه مصر حكام ارلى
مخصوص باروب زيارت ايقه لر ايدى.

٩٢٢نچى يلدنه عثمانلى پادشاهلارندن سلطان سليم اول مصرنى فتح
ايتكاج اون ييدنچى خليفه متوكل على الله ايله اسقانبولوغه كيلوب خليفه لسكنى
سلطان سليم اول گه طابشردى. بو كونه ده خليفه لك عثمانلىلر قولنده در.

اندلس تاريخى

اندلس دولت امويهسى .

اموى خليفه لر ينگ آلفنچيسى بولغان وليد بن عبد الملك زماننده
موسى بن نصير ايله طارق بن زيادنگ همقلى ايله فتح ايتلىگان اندلس
(اسپانيا مملكتى) ايك گوزل بر اسلام مملكتى ايدى .

امويلرنگ حكومتى بقوب عباسيلر حكومتى باشلانغچا امويلردن
عبدالرحمن بن معاويه آفريقاغه كيتوب صحراى كبير تيره لرندنه جعفر المنصور
اسمده يوروب آلتى يل قدرى قاجوب توردى .

اندلسدە بولغان مسلمانلار عبدالرحمن نىڭ سلامت ايكانلىگى بىلگىچ
 عبدالرحمن نى اندلسكە چاقىروب پادشاه ايتقىلار. اندلسدە دولت امويە
 شول روشدە باشلاندى. ايكى يوز يىش يل دوام ايتقوب اون آلتى حكەدار
 سلطانلىق ايتقىلاردر.

۱ — عبدالرحمن بن معاوية زمانى.

اندلسدە امويە دولتىن باشلاب اويوشىرغان عبدالرحمن (امير يوسف)
 اسمىدەگى ايسپانىيا اميرلرنىن بوە و ايله صوغشوب آخردە يوسفنى پورتكىز
 طرفلر يەنە كىتەرگە مېچور ايتقى.

يوسفى بر آزدن يەنەدە عبدالرحمن غە باش كوتەروب صوغشورنىڭ بىرنە
 وفات بولمىشدر.

فرانسە قارولى يېقىن اندلسكە تىچاوزه بولغانلىقتىن عبدالرحمن مەلكىنى
 دىگىزدن ساقلاو اوچون صوغش كىمەلرى ياصاتوب امير المراء (آدميرال)
 تەيىن ايتقى.

پايتىخت بولغان «قرطبه» شەرنىن باشقە مەلكىنى آلتى ولايتكە
 آپروب، مەلكت اشن جايغە سالىدى.

قرطبه شەرنە دنيا نىڭ ايك ماتور بىنالىرنىن بولغان بر جامع شريف
 ياصاتدى. هر طرفىدە مەكتىبلر، مەسجىلر، مەدرسەلر، كىتەبخانەلر بىنا ايتقىردى.
 عبدالرحمن زمانىدا خلق طىنچ بولوب مەدرساتو آلو اشلرى بىك آغە كىتتى.
 الماصل ايسپانىيا قىطعەسن عبدالرحمن دنيا نىڭ ايك ماتور و ايك تورك
 بر قىطعەسى حالقە قوبىدى.

ياۋروپادە حاضردە كوز آلد بىزدە بولغان مەنىت نىڭ نىگىزن ايسپانىيەدە
 عبدالرحمن بن معاوية قورمىشدر.

عبدالرحمن ھىجرت نىڭ ۱۷۲ نچى يىلىدە اورنن كىچكە اوغلى ھشامغە
 قالدىروب وفات بولمىشدر.

بيك توغرىلىق ايله گنه ۳۰ يىل سلطانلىق سوردى .
 عبد الرحمن عاملى بيك آرتق سويگانلىككن، ئولگانچە شول علم ومعارف
 بولمىدە اجتهادن صرف ايتدى الله رحمت ايتسون .

۲— هشام بن عبد الرحمن زمانى .

عبد الرحمن نىك كچككە اوغلى هشام اوتوز ايكى ياشمىدە آناسىنىڭ اورنىدە
 سلطان بولدى .

هشام ايكى عسكر ترتيب ايتقوب بىرسىنى فرانسىيە نىك جنسوب طرفىدە
 بولغان «ناربونە» غە بىيەردى . فرانسوزلرغە غالب بول-وب ناربونە شەرن
 آلدى . ايكنچى سن «آستورىيە» طرفلرنىڭ غى بركچككە خرىستىيان دولقنە
 بىيەروب؛ باشدە اسلام عسكرى غالب بولسىدە آخردە مغلوب بولمىشدر
 هشامدە آناسى شىكلى ملىكتى بىغشرتورغە ونظامغە سالورغە طروشدى .
 آتاسىنىڭ قىرطبەدە اشلەتە باشلاغان جامع شريفنى تاماملاتدى . انجىل وتوراتنى
 عربچەگە ترجمە ايتىردى .

هشام بىدى يىل سلطانلىق سوروب ھېچنمىڭ ۱۸۰ نچى يىلنىڭ وفات بولمىشدر .
 هشام بيك عبدالقلى، مرحوملى، عالم وفاضل بر آدم بولوب آتاسى
 كى علوم ومعارفنىڭ طارالووينە بيك اجتهاد ايتمىشدر .

۳— حكيم بن هشام زمانى .

هشام وفات بولغاچ اوغلى حكيم سلطان بولدى .
 فرانسىيە قرالى شارلمان پيرونە طاوالمى آشا ايسپانىيە غە كىلوب «ابرو»
 نهرى تيرەسن آلدى .

قىرطبە خلقىدىن بيك كويىسن ملىكتىن سوردى . بو سورلىگانلر مصر
 طرفىدە كىتوب اسكندرىيەنى آلدىلر . بوندىن صونك گرىد آطاسن آلوب قىندىيە شەرن
 بىنا ايتدىلر . تيرە يونمە يىنە بر نىچە آطە آلوب آندە بر اسلام حكومتىنى
 توردىلر .

حکم، سیکز یل سلطانلق سوردکن صوڭ وفات بولمشد.

۴ — ایکنچی عبدالرحمن بن حکم زمانی .

ایکنچی عبدالرحمن بیگ غیرتلی و توغورولغلی بر حکمدار اییدی .
زمانده بولغان ترتیبسز لسکلرنی بیگ تیز وقت اچنده باصدردی .
آستوریه قرالغلی ایله صوغشوب غالب بولدی .

عسکرایله فرانسیه لیلرغه باروب دشماننی پیرونه طاولرینه قدر سوردی .
ایسپانیا خریستیانلری چغارغان اخقلال ۹ یلغه قدر دوام اینوب صوڭره دن
ترتیبکه صالغدی .

ایکنچی عبدالرحمن بیگ همیقلی بر مسلمان اییدی . ایڭ اۆل بوچقه نی
چغارغان ایکنچی عبدالرحمدی .

عبدالرحمن معارفنی غایت سویه تورغان بر آدم بولغانلقدن زمانده
علوم معارف ترقی ایندی .

ایسپانیاده بیگ زور بر آچلق بولمیش ایسه ده عبدالرحمن نڭ غیرتی
آرقامده خلق هیچ بر محتاجلق کورمه دی .

ایکنچی عبدالرحمن ۳۱ یل سلطانلق سوروب هجرتنڭ ۳۸۳۸ نچی یلنده
آلتمش بیس یاشمده وفات بولمشد .

۵ — محمد بن عبدالرحمن زمانی .

عبدالرحمن دن صوڭ اوغلی محمد ۳۳۸۸ نچی یلده سلطنتکه کیچدی .

محمدنڭ زمانی بیگ طنچسز اییدی . شمالدن فرانسوزلر، ناوارلیلر،
آستوریه لیلر صوغش قصدی ایله ایسپانیه اوزهرینه کیلدیلر .

ملکیت اچنده ایسپانیا خریستیانلاری اخقلال توزغاندیلر .

شول زماندوق آچلق، زلزله خستقلق برسی آرتقن برسی چغوبقنه
توردی . بولاردن باشقه عمر بن حفص اسمنده خیانتچی بر حریری (طلیطله)
شهرن مرکز ایتوب بر دره بکک (*) توزدی .

(*) برنیچه آلورغه سوزی وحکمی اومه طورغان کچکنه بر حکومت .

شول قدر اوڭايسز لقلرغە قارشى محمد بن عبدالرحمن اوزى هم اوغلى
 منذر ايله بىك كوب صوغشلا ايتوب، عمر بن حفصنى تونزدردى.
 ابن حفص فرانسەغە قاچدى. ىنە ايسپانىيەغە كىلوب نوارييلر ايله بىرگە
 اندلسكە ھجوم ايتىش ايسەدە صوغشە ئولقلروب، اندلسدە اسلام ھكومتى
 طنچسزلاندىرغان بوقارا يوز دنيادىن يوق بولدى.
 محمد بن عبدالرحمن ۲۴ يىل سلطانتلىق ايتوب ۲۷۲ يىلدە وفات بولمىشدر.

۶ — منذر بن محمد زمانى .

منذر بن محمد آناسى اورنىغە كىچىكچەمە دشمانلرنىڭ ھجومى، خرىستىيانلارنىڭ
 قيام ايتقولىرى بتمەگان شىكلىلى، عمرنىڭ اوغلى غالبىدە طليطلەنى آلروب قيام
 ايتقودە دوام ايتدى .
 منذر ھجرتنىڭ ۲۷۵ يىلىدە ھجوم وقتىدە شەھىد بولمىشدر .
 اوچ يىل قدر سلطانتلىق ايتدى . غايت باطر، يىكت طبيعتلى ، غىرتلى
 ھىر آدم ايدى .

۷ — برنچى عبد الله بن محمد زمانى .

منذر وفات بولغاچ قىرندەشى عبد الله سلطنتكە كىچىدى .
 عبد الله نىڭ زمانى دە طنچسزلقمە اوتىدى . شولايدە عبد الله سلطنت نىڭ
 صوڭلوندە بر آرز راھتلىككە كورمىشدر .
 عبد الله يكرمى بيش يىل سلطنت سورگاندىن صوڭ ھجرتنىڭ ۳۰۰ نچى يىلدە
 وفات بولوب، سلطانتلىق طورونى (*) اوچونچى عبد الرحمن غە قالدى .

۸ — اوچونچى عبد الرحمن الناصر زمانى .

اوچونچى عبد الرحمن اندلسنىڭ وبقون اسلام ملىكەتلىرىنىڭ ايكى آطاغلى
 ھكمدارلرنىددر . آنىڭ زمانىغاغى معمورىيت ، باياتى ايسپانىيە ملىكەتدە ھىچ

(*) طورون بالاينىڭ بالاسى كىرەك اير كىرەك قىز بولسون ،

بولمادى. «قرطبه» شەھرى ياۋروپانىڭ ايلك ظور شەھرى ايدى. بوشەر تيرەسندە
اشلە تىكان «مدينة الزهراء» سرايى عرب لرنىڭ معمارلىق (آرخىتىكتورا) اشلمەگى
اوسقالقرلرنىڭ قىيەتايىسى سانالدى. اندلسدە اشلە تىگان نرسەلر دنياننىڭ
ھر طرفندە اونوملى بولغان شىكلى بىقون اسلام ملىكتلرنىڭ حنى ياۋروپادندە
بيك كوب آدمار اندلس مدرسەلرنىڭ علم تحصيل اوچون كىلەر ايدى.
عبدالرحمەننىڭ آناسى بىرلە بىرطوغان قەرمان عبدالرحمەن المظفر ايسىڭ
غىرنلى عىسكەر باشلىق بولوب بيك كوب صوغشلىردە اوستون بولدى.

غالب طايطلەدە آنە موندە ھجوم ايندىكىندى عبدالرحمەن اوزى عىسكەر
ايلە قارشى باروب غالبنى دنيادىن كىچوردى.

موندىن صوڭ غالبنىڭ اوغلى جعفر آستور يە دولتى ايلە بىرگە شوب
قيام ايتسەدە مغلوب بولدىكىندى بىنى حفص حكومتى بقونلەي يوق بولدى.
آستور يە دولتى ايلە صوغشوب «سوره» قلەسى آلدى. شول آرادوق
فاس طرفار يە عىسكەر بىبەرلوب ادريس يە دولتى اندلس دولتنە تابع قىلىندى.
فاطىمە دولتى ايلە صوغش قىلوب تونسنى آلدىلر. اوچنچى عبدالرحمەن
ھىجرتنىڭ ۳۵۰نچى يىلدە ۷۳ ياشندە وفات بولدى.

۹— ايكىنچى حىكم المستنصر بالله بن عبدالرحمەن ثالث زمانى.

ايكىنچى حىكم ھىجرتنىڭ ۳۵۰نچى يىلدە ۵۷ ياشندە وقتدە آناسىنىڭ
اورنىدە كىچىدى. مونىڭ زمانىدە آناسىنىڭ زمانى شىكلى پارلاق كىچىدى.
ايكى يىل چاماسى لئون دولتى ايلە صوغشوب بىرنىچە قلەلرنى آلدى.
مونىڭ زمانىدە موندىن باشقە صوغش بولمادى.

حىكم زمانىدە غى عالم ومعارفندە بولغان ترقى اندلسنى بىردار عرفان
حالندە قويدى. ايرلردىن بولغان كىي خاتونلردىدە عالەلر، شاعەر، مدرسەلر
يىتشمىلر. تيرە بونگە مدرسەلر اشلەتوب قرطبهدە مروان سرايىدە بىر كىتبخانە
ياصاندى. بىر كىتبخانەنىڭ اچىندە آلنى بوزمىڭ جىل كىتاب بار ايدى.

صوگرە بوكتېخانە خرىستىيانلارنىڭ ھجوملىرى ۋە قىتئە ھىلاك بولدى .
 خلق بىك باي بولسەدە ، اسراف ، بوزقلىقلىرى آراسىدە بىك كۆپ
 طارالغانلىقىدىن اندلس دولت امويەسى ضعيفلىككە يۈز توتتى . ياۋرۇپادە
 بولغان ماغىرگى مەنىيت اندلس دولت امويەسىدىن آلغان درسلىرىنىڭ يىمەشلىرىدۇر .
 ايكنچى ھىكەم اون بېشى يىل آلنى آي سىلطانلىق ايتوب ۶۲ ياشىدە وفات بولمىش .

۱۰ - ايكنچى ھىكەم المؤيد بالله بن ھىكەم ثانى زەمانى .

ايكنچى ھىكەم ۳۶۶ نىچى يىلدە آتاسى ھىكەم اورنە كىچىدى .

سلطان بولغان ۋەقئە اون بىر ياشىدە ايدى .

ادارە اشلىرىن آناسى صبىيە قارى ايدى .

صبىيە عىللى بر خاتون بولۇپ ، محمد المنصور عامرىنى وزير اعظم
 ايتوب تەيىن ايدى . خلق ، ملىكەت باي بولغانلىقىدىن راحت ، سفاھەتكە
 سالشقانلار ايدى .

ايسپانىياداغى خرىستىيانلار خلقنىڭ بويسالغانلىقىدىن فايدىلانۇپ اسلام
 ملىكەتلىرىنە ھجوم ايتە باشلايدىلار .

لكن محمد المنصور صوغشلىرىدە مسلمەنلار فايدىلانۇپ چىكىسىز
 يىقىلار كورسەتمىش . محمد المنصور ايللى بىر سەھە اوزى قوماندانلىق
 ايتوب ھەر قايسىدە غالب بولمىش . بارى ايللى ايكنچى صوغشە يارالانۇپ
 شەھىد بولمىش . يىكرىمى بېشى يىل وزير بولۇپ .

منصوردىن صوڭ صبىيە مفسوزنىڭ اوغلى عبدالملىكى وزير اعظم
 ايتوب تەيىن قىلدى . لكن اوزاق تورمى صبىيە وفات بولۇپ آننىڭ
 آرتىدا نۇوق عبدالملىك دە وفات بولغاچ ، ھىكەم عبدالملىك نىڭ قورنىشى
 عبد الرحمننى وزير اعظم تەيىن ايدى . عبد الرحمن ھىچ اش بلمى ، آننىڭ
 اوستىدە آشاۋ اچۇ ايلەدە مېتلا ايدى . ھىكەم اوزى ملىكەت اشلىرىن بىردە
 قاراماغانلىقىدىن اندلس دولت امويەسىنىڭ مالى بقۇر ياغىدە طابا آوشا باشلايدى .

هشام بر نهچه آدملىر ايله صوغشلىر باشلاب شول صوغشلىرنىڭ بىر سىقىمى
وقات بولدى .

موندن سوڭ ۴۰۳ نىچى يىلىدە سلىمان بن حكىم حكمدار بولدى .

اندلسدە گى سوڭ حكمدارلىرى .

سلىمان بن حكىم حكمدار بولغاچ مەلىكىنىڭ ئوغلى سلىمانغە بارلىقى
تابع بولمادى . بعض بىرىسى على بن مەھدۇنى اندلسكە چاقۇردىلار .

على بن مەھدۇ ۴۰۶ نىچى يىلىدە فاسدىن عسكەر ايله اندلسكە كېلىپ
سلىمانغە غالب بولۇپ اوزى «مەككەلى على اللە» اسمى ايله حكمدار اعلان
ايتتى . بو مەككەلىدىن سوڭ دورتنىچى عبدالرەھمەن المەرتىقى بالله حكمدار بولدى .

آندان سوڭ ۴۱۴ نىچى يىلىدە امويلىردىن بېشىنچى عبدالرەھمەن المەستۇھور

باللە، يىغە شول يىلىدە مەھدۇنىڭ كىشى بالله ۴۱۸ نىچى يىلىدە اوچونچى هشام

۴۲۲ نىچى يىلىدە امىيە بن عبدالرەھمەن خامس حكمدار بولسىدە، حكومەتلىرى ھەر

يىردە يورمى ايدى ھەم مەلىكىتە چىندەدە تەرتىپسىزلىك بولۇپ اچكى صوغشلىرى

ايله وقتلىرى اوزمىشلىرى .

شول وقتدە بىلى مەھدۇنىڭ قونى آرتۇپ قىرطبەدە بىلى مەھدۇنىڭ قونى مەھدۇنىڭ

كىلىدى . والىلار ھەر قايسى اوز بىرلەردە مەستەللىكنى دعوا ايتىشلىرىدىن .

مەھدۇنىڭ ايتۇپ اندلس دولتى امويەسى بىتۇپ اندلسدە طوائىف مەھدۇنىڭ ايتتى .

اندلسدە مەرابىطىن ادارەسى .

اندلس دولتى امويەسى بىتۇپ اندلسدە مەھدۇنىڭ طوائىف مەھدۇنىڭ

بىر بىرىسى ايله بولشۇپ خارجەنىڭ اوكايىسلىقلارغە ھېچ قارامىلار ايدى .

بولارنىڭ بو مەھدۇنىڭ فەيدالانورغە طرەشقان تېرە ياقداغى ايسپانىيول

باشلىقلارغە فرصت بولۇپ قىشقالە قرالى الفەرنس تەلپىلەنى آلۇب ايشىپىلە

شەھرىن چىلغاب آلدى . بىر آز اويلىپراق اندلس مەھدۇنىڭ بىر بىرگە چىيىپولۇپ

برادولر یگنه ده دشمانغه قارشى طور و ممکن بولماغانلىقى بلوب فاسده ياكافنه اويوشقان مرابطين دولتمن ياردم صوراديلر .

مرابطين نك باشلقارى يوسف بن تاشفين قارت، غيرتلى، باطربر آدم ايدى . يوسف ايسپانيهغه باروب، طوائف ملوكندنه بعضلري نك ياردمى ايله ايسپانيوللارنى مشهور «ذلاقه» صوغشمنه طاراتمش، مسلمانلرده موندن صوك بر آز راحت طابمشاردر . يوسف موندن يفه بر نيچه مرتبه ايسپانيهغه كيلوب آخري كيلوشمنه طوائف ملوكنى بقونله ي بقرمشدر .

طوائف ملوك مرابطين نك باشلى بولغان يوسف بن تاشفين نك قوللرندن مملكتلرن آلورغه كرشكلنگنى كورگاج ايسپانيوللردن ياردم صوراسه لرده يوسف بار يفه ده غلبه ايتمشدر .

اندلس ده طوائف ملوك آلتمش يل قدر تورمشدر .

يوسف بن تاشفين ۵۰۰ نچى يله يوز ياشمنه وفات بولمش .

يوسف دولگانچه اندلس ده آيرم بر حكمدار بولماغان .

يوسف دن صوك اورنينه اوغلى على بن يوسف كيچمشدر .

ايسپانيا مسلمانلرى مرابطين نك اداره سمن فايдалانا آلماديلر .

مسلمان اميرلرندن بعضلرى مرابطين ضررينه ايسپانيوللر ايله اتقاقه ياصاديلر . بو اتفاق آراغون قرالى نك سرقسطه شهرنى اندلس مسلمانلرى

قولمن آلدر وغه سبب بولدى . ديمك بو اتفاق ضرردن باشقه بر نتيجه ده بيرمه دى .

حكمدار بولغان على بن تاشفين قولنن كيلگان قدر طرشسه ده وفات

بولغاچ اورنينه اوطرغان اوغلى تاشفين ادارهنى صاقلى آلمادى .

مرابطين حكومتينك اندلسه ادارهسى ۵۵ يل قدر دوام ايتدى .

اندلسه موحدين ادارهسى .

مرابطين حكومتى ضعيفله نكاج اندلس اميرلرى اوز فايдалرى همسه

يوز قلقلر ايله ماناشقانلرندن ايسپانيوللر اسلام مملكتلرينه هجوم ايتوب

بيك كوب ناچارلقلر قيلميلر .

طوائف ملوك.

عباسيه دولتى وقتىدە آندە موندە بر نېچە كچكە گنە حكومتلر اويوشقان ايدى. بولارنىڭ بارلىقى بر يولى «طوائف ملوك» ديلر. بو كچكە حكومتلر بيك كوب بولسەدە ايڭ اطاقلىلرى شولار: جزاير ايله تونسە: دولت ادريسيه، بنى اغلب حكومتى؛ رابطين حكومتى، مومدين حكومتى.

مصر ايله طرابلس: فاطميه دولتى ايله غلامان چرا كسە حكومتلرى. تركستانە بىلى سامان حكومتى. خراسانە: بنى طاهر، بنى ليث حكومتلرى. افغانستانە: سبكتگين دولتى. عراقين ايله اناطولىدە: آل بويه آل سلجوق، آل چينگيز دولتلرى. ايڭ صوك تيمورلڭ دولتى.

آفريقادە ظهور ايتكان طوائف ملوك.
دولت ادريسيه.

دولت عباسيه نڭ ايكنچى خليفەسى ابو جعفر المنصور زمانىدە علويلردن ادريس بن حسن بن على (كرم الله وجهه) آفريقادە مغرب اقصا ديولگان جزاير ايله فاس تيره لرندە زناتە قبيله مەنە يارمىش، قبيله خلقى ادريس كە اطاعت ايتەشلىر.

ادريس نڭ «جرناڭ» ۱۶۲ نچى بىلدە توزگان بودولتقىنە «ادريسيه» ديولە. ادريس نڭ اورنىنە كوچكان اوغلى ايكنچى ادريس «فاس» شەرن توزوب اول طرفلر نڭ بارانغندە اوز قول آستىدە آمىش ايدى. ادريسيه دولتى «دولت فاطميه» نڭ ظهور بىدە قدر دوام ايتدى. دولت ادريسيه ۱۳۵ سنە دوام ايتەش.

مرابطين حكومتى .

آفريقا قىقادە صحرانى كېيىرنىڭ شىمال جەھىزىدە اوتتە طابونا تورغان بىر قىبىلە بار ايدى . بو قىبىلەنىڭ اسمە «ملثوم» (۰) دىر لىر ايدى . ملثوم قىبىلە سىنىڭ آراسىدە مشهور لىرى «لمتونه» و «جداله» قىبىلە لىرى مسلمان ايدىلر . لىكن اعتقاد لىرىدە مجوسىللىكنى قالغان بىك كۆپ نىرسىلر بار ايدى .

جداله قىبىلە سىنىڭ ئىلغىللىرىدىن جوهراسىدە بىرەوى حجغە كىتوب ، قايتقان وقتىدە آفريقا شىغىللىرىدىن عبد الله بن ياسىن اسمى بىر عالمىنى اوز قىبىلە سىدە عقائىد دىنىيەنى ، شىرايط اسلامىيەنى اويرەتتۇ اوچون اوزى ابلە بىرگە كىچىقورمىش ايدى . عبد الله بن ياسىن بو قىبىلە گە عقائىد دىنىيەنى اويرەتتۇرگە توتۇنغۇچ بىعضىلىرى اسلامىيەنىڭ شىرطلىرىنى تمام قىبول ايتىمىللىرى ايسەدە بىرنىقىدرسى شىرايط دىنىيەدە بىعضىلرنى قىبول ايتتە گانلىرى . بو ايكى فرقە بىر بىرى بىرلە صوغىشغە باشلاب اسلامىيەنى تمام قىبول ايتتىكلىرى . لىقونە قىبىلە سىدىن ابو بىكر ابلە عموجە زادەسى يوسف بن تاشقىنىنى اوز لىرىدە باشلىق ايتتۇر باشقە قىبىلە لىرىدە يولغە سالمىللىرىدۇر .

شىيخ عبد الله بن ياسىن بولارغە «مرابطىن» دىيۇب اسم بىيرەمشۇر . ابو بىكر وفات بولغاچدىن اورتتە يوسف بن تاشقىن كۆچدى . يوسف غايت باطر وغىرتلى بولۇپ بىك كۆپ قلەلەر قىچ ايتتى . «مراكش» شەھرى نوزۇب مەركىزى حكومت ايتتى .

يوسف زمانىدە اندلسدە مرابطىن ادارەسىدە كۆچدى . مرابطىن دولتىدە مەتنى ۹۴ سىدە .

مرابطىن حكومدار لىرىنىڭ اسملىرى :

ابوبىكر سلطانلىق ايتكان	۱۴	يوسف بن تاشقىن	۳۸
على بن يوسف	۳۹	تاشقىن بن على	۱
اسحاق بن على	۲		

(*) ملثوم يوزلىتتە بەردەلر اورتكانلر دىك دۇر . بو قىبىلە خلتى توپاشنىڭ اسمى لىكتىن يوزلىتتە بەردە قابلاپ يورگانلىكلىرى اوچون ملثوم دىيولگان .

موحدین حکومتی .

«محمد بن تومرت» اسملى بىر ذات اۆل قرطبه ده آنندان صوڭ بغدادده علوم و فنوننى تحصيل ايتوب امام غزاليين اجازت آلمش عالم ، فاضل بىر ذات ايدى .

محمد بن تومرت درنه طاوولرى خلقنن بولوب اوزينه ايرهگان آدملىر كوهه يگناچ بىر قلعه ياصاب موابطين ايله صوغشغه باشلادى . اوزينه ايرهگانلرگه موحدين اسمن بىردى . موحدين دولتى منه شولاي ايتوب اويوشدى . موحدين دولتى همان زوراييا باروب موابطين دولتى تمام بىردى .

محمد بن تومرت وفات بولغاچ اوزينه خليفه عبدالمؤمن كوچدى . عبدالمؤمن ايڭ الملك اندلسكه بىر فرقه عسك بىبهروب اوزينىڭ اداره سينه آلدى .

عبدالمؤمن معارفكه مېئلى ، علمانى سويه تورغان ، يغشى خلقلى بىر آدم ايدى . عبدالمؤمن صوڭ كىلگان مؤمدين حكمدارلىرى اندلسنى ايسپانيبوللردن صاقلارغه تله سه لرده بولدىر آلمادىلر . موحدين دولتىنىڭ مىتى ۱۵۴ سنه .

موحدين حكمدارلىرىنىڭ اسملىرى :

محمد بن تومرت	سلطانلىق ايتكان	۱۰ يىل
عبدالمؤمن	»	» ۳۴
ابو يعقوب يوسف بن عبدالمؤمن	»	» ۲۲
ابو يوسف يعقوب بن يوسف	»	» ۱۵
محمد الفاصر بن يعقوب	»	» ۱۵
يوسف المنصور بن محمد الفاصر	»	» ۱۰
عبد الواحد بن يعقوب	»	» بىر نېچچە آي .
عبدالله المنصور العادل بن محمد الفاصر	»	» ۴ يىل
ابو العلاء دريس المأمون بن محمد الفاصر	»	» ۵

بنی اغلب حکومتی .

عباسی خلیفہ لرندن ہارون الرشید شمالی آفریقادہ بولفسان فتنہ لرنی باصرو اوچون ابراہیم بن اغلبی اول طرفلرغہ بیبہرگان ایسی . ابراہیم بن اغلب شاققی عسکر ایله کیلوب خلقنی طنجلاندر اوچون بایطاق ماناشوب موفق بولغاج ، ہارون الرشید مکافات ایقوب آفریقیہ والیلسگن بیوردی . ابراہیم بر اوزی بر حکمدار شیگللی بیگ کوب وقتلر مغرب شہرلرن اداره ایقندی .

ابراہیم بن اغلب ٹولگاج حکومت اوغلینہ قالدی .

بنی اغلبی بولای ایقوب اشلرنی اداره ایتووینہ عباسی ار رضا بولمادیلر .

شولای ایقوب تونس طرفلرنہ « بنی اغلب » حکومتی ظہور ایتندی .

بنی اغلب حکمدارلری عقللی ، معارفنی سویہ تورغان ، تدبیرلی ذاتلر بولوب زمانلرنہ تونس ، قیروان ، طرابلس شہرلری بیگ کوب مانور ماتور ہمالر ایله زیققلہنگان ایسی .

بنی اغلب حکومتی زور کیمہلر یاصاب بحر سفیننی اوزملکلرینہ

آلمشدر ایسی .

بنی اغلبین اون بر حکمدار بولوب حکومتلری یوز اون ایکی یل سورمشدر .

بنی اغلب حکمدارلری :

۱۲ یل	سلطانلق ایقکان	ابراہیم بن اغلب
» ۵	»	عبدالله بن ابراہیم
» ۲۲	»	زیادۃ الله بن ابراہیم
» ۲	»	ابوعقال اغلب بن ابراہیم
» ۱۷	»	ابوالعباس محمد بن ابراہیم
» ۷	»	ابو ابراہیم احمد ابوالعباس
» ۱	»	ابومحمد زیادۃ الله الثانی بن ابوالعباس

١١ يىل	سلطاناق ايىقان	ابوعبداللەھ مەھمەت ئانى بىن احمد
» ٢٥	»	ابراھىم ئانى بىن احمد
» ٤	»	ابوالعباس عبداللەھ ئانى بىن ابراھىم ئانى
» ٦	»	ابوالنصر زىيادە اللە ئالى بىن عبداللەھ ئانى

مەصر دە بىنى طولون ھۆكۈمىتى .

بىنى طولون ھۆكۈمىتىن ابوالعباس احمد بىن طولون ٢٥٧ ئىچى يىلدە قورمىشدر .
ابوالعباس مەصر دە والى بولۇپ تورغاندە بىك بىخىنى ادارە ايتوب مملەكت
اشن ھەم غەسكەرلىرىنى نظام وتىرتىپكە سالماش اولدىغىدىن شەرتى كوندن كون
آرتقا بارمىشدر .

لىكن احمد بىن طولوننىڭ ادارە اشلىرىن يورتودە گى اوستالغن تەجەل ايتە آلمىغان
آدملىر خلىفە مەھمەد ايلە عباسنىڭ آراسىن بوزدىلر . شام واليسى خلىفەنىڭ امرى
ايلە احمد بىن طولوننى مەصر دن سورىگە قودى . مۇنى قوغاچ مەصر دە چوالچىلر
چىغانلىقتىن ، يا ئامدن مەصر غە قايتدى . احمد ايكنچى مرتبە سورىدە جەقلىرىنە
كىتوب انطاكيە دە وفات بولدى . گاودە سىنى مەصر غە كىتوروب كۆمىلر .
احمدنىڭ اوتوز اوج بالاسى ؛ يوز كىمەسى ، قرقنىڭ عىسكىرى قالمىشدر .
كشىگە بىخىلىق ايتوبنى سويە تورغان ، علمگە ، علماغە مېتلى ، جوماردېر آدم ايدى .
اورنىفە ابوالجېش خمارويە كوچدى . خمارويە دە آناسى شىكلى گوزەل
خلىقى ايدى .

مەھمەد خلىفە خمارويەنىڭ قىزى « قطر الندى » نى آلب كىيەو بولمىشدر .
بىرىلدىن صرىك خمارويە شام دە وفات بولدى .

خمارويەنىڭ اورنىفە برىصبى بالاسى اوطرسە دە طوقز آيدىن صرىك
ايكنچى اورغان ابوموسى ھارون تىخكە ارطردى .

بىنى طولون ھۆكۈمىتى آرزىغە زمان اجەلە ضعيفلە نوب ، ابوالمغانم شىبان بىن
احمد طولون زمانندە ٢٩٢ ئىچى يىلدە تمام بىدى . مەت ھۆكۈملىرى ٣٥ سەفە
قىدر بولدى .

دولت فاطميه.

مكئفى بالله زمانفده شامده «سعد» اسمنده بروهوسى اوز يىلك اولادرسولدن يعنى امام جعفر صادق حضرتلر يىلك بالاسينىلك بالاسى ايكالمىگن دعوايقه باشلادى. سعد عباسيلرنىك توتماغى بولوب يورگانلرن سيزوب، آفريقاغه كىقىدى. آفريقاغه بارغاج آنداغى خلقنى عباسيلرغه قارشى قوترتوب، بىر نىقتراشسز باشسز آدملرنى جىوب، ايلنى الك طرباس ايله تونسنى آئىن صولك مصرنى آلمش. اوز اسمنى «محمدالمهدى»، اويوشدرغان حكومتينه «فاطميون دولتى» اسمنى قويوشدر.

عبداللهالمهدى غيرتلى، ويىلك باطر آدم بولوب، آرزغه وقت اچفده آفريقاننىك شمال طرفن تمام آلوب بتردى.

عبداللهالمهدى تونيسىك «قىروان» شهرن مركز حكومت ياصاب آئىن نور ايدى. فاطمهيوننىك دورتهچىسى بولغان معزلىن الله مصرده قاهره شهرن توزب مركز حكومت ايتمشدر.

فاطميوننىك صولغى حكمدارى عاضدلىن الله وفات بولغاج اوزننن صولك هيچ بربالاسى قالماديغندن، حكومت ۵۵۰ نچى يلدە مصرده مشهور امرادن صلاح الدين ايوبىگه كوچدى. مدت حكومتلرى ۲۷۰ سنه در.

فاطميون حكمدارلىرى:

- ۱ عبداللهالمهدى سلطان بولوب تورغان ۲۶ يل
- ۲ محمد قائم بامرالله نزار بن عبدالله ۱۲ »
- ۳ اسماعيل منصور بالله بن نزار ۷ »
- ۴ معزلىن الله معذبىن منصور ۲۴ »
- ۵ عزيز بالله نزار بن معز ۲۱ »
- ۶ حاكم بامرالله منصور بن عزيز ۳۵ »
- ۷ ظاهر لاعزاز دين الله على بن حكم ۶ »

- ۸ مستنصر بالله معد بن ظاهر
 ۹ مستعلی بالله بن مستنصر
 ۱۰ آمر باحكام الله منصور بن احمد
 ۱۱ حافظ لدين الله عبد المجيد بن محمد بن مستنصر
 ۱۲ ظافر لله اسماعيل بن حافظ
 ۱۳ فائز بنصر الله عيسى بن ظافر
 ۱۴ عاضد لدين الله عبد الله بن يوسف بن حافظ

دولت ایوبیه.

مصرده فاطمیلر حکومت اینکان چاقده عراق، شام همه دیار بکر
 جهتلرنده موصل بکی سلطان نورالدین بن آتابک زنگی حکومت ایته ایدی.
 قدسی مسلمانلر قولدن آلو اوچون یاورویادن آغم آغم «اهل صلیب»
 دیولگان خریستیان عسکری مصرغه ده کیلدیلر.
 اول وقتده مصرده فاطمیوندن عاضد لدين الله حکمدار بولوب تورا ایدی.
 سلطان نورالدین فاطمیلرغه یاردم اوچون اسدالدین شیرکوه اسمده گی
 هو. انداننک قول آستنده بر فرقه عسکر بیبه ردی.
 صلاح الدین یوسفده بر فرقه ایله برگه ایدی.
 قوماندان اسدالدین شیرکوه صلاح الدین یوسفنک آتاسینک قورناشی ایدی.
 مصرغه کیلورگه قله گان خریستیان عسکرلرن یگتجه هجوملر ایله قایتاروب
 بیبه رگاج عاضد اسدالدین شیرکوه فی باش وزیر ایتوب تعیین ایتدی.
 اسدالدین وفات بولغاچ باش وزیر صلاح الدین بولمشدر. فاطمییه حکمداری
 عاضدنک اوزنمن صونک حکمدار بولاچق بالاسی بولمادیغندن عاضد وفات
 بولغاچ صلاح الدین یوسف مصرغه حکمدار بولدی. صلاح الدین؛ ایوب بن
 شادینک اوغلیدر.
 شونک اوچون صلاح الدین تأسیس ایتسکان حکومتکده آتاسنه نسبت
 ایتوب «دولت ایوبیه» دیولدی.

سلطان صلاح الدين سلطان نورالدين وفات بولغاچ شام، حلب، ديار
بكر طرفلرن ضبط ايتوب اهل صليب زماننده خريستيانلرنك قولنه كوچكان
قدس شريفنى فرانسوزلرنك قولمن قايقدان آلتى.

صلاح الدين فرانسوزلر ايله بېك كوب صرغشلىر قياوب حتى بر صوغشك
بوتون ياوروبا حكمدارلرى سوريه قطعهمه كيسه لرده صلاح الدين نك
يگانلىكى آرقاسنده ييغاب كيرى ياوروباغه قايمه مشلدر.

سلطان صلاح الدين مسلمان پادشاهلرنك ايك الوغ وايك مشهورلرنندى.
ايوبيلر زماننده مصر قطعهمى بېك باى وتوزك ايتى.

سلطان صلاح الدين ٥٨٩ نچى يلمه ايللى بىدى ياشنده وفات بولمشدر.
سلطان صلاح الدين نك ارن آلتى اير بالاسى قالمشدر.

صلاح الدين ايوبيه دولتن اوج اولكان، دورت بيش كچكده كيسه ككه
آيورمشدر.

اولكان قسهلرى: مصر، حلب، شام بولوب مصرده حكومت ايتكانلرگه
«ايوبيه مصريه»؛ شامده حكومت ايتكانلرگه «ايوبيه شاميه»، حلبده حكومت
ايتكانلرگه «ايوبيه حلبيه» ديوله ايتى.

مصر دولت ايوبيه سېك ايك صوڭ حكمدارى مظفرالدين موسى دن
صوڭ عزالدين حكمدار بولوب تاسيس ايتكان حكومتفه (ممالك بعريه حكومتى)
اسمى بېرلشمدر.

دولت ايوبيه ٥٥٠ده باشلانوب ٨٠ يىل قدر حكومت ايتكاندى صوڭ
٦٣٠ نچى يلمه مقرر بولمشدر.

مصرده حكومت ايتكان حكمدارلر:

حكومت ايتكان

١٣ يىل

٦.

١ ملك ناصر صلاح الدين يوسف بن ايرب

٢ ملك عزيز عمادالدين بن يوسف

سلطانلق ايقان	۱	۳	ملك افضل نور الدين بن يوسف
	۱۹	۴	ملك عادل سيف الدين بن ايوب
	۲۰	۵	ملك كامل ابوالعالي بن عادل
	۶	۶	ملك عادل ابو بكر بن كامل
	۶	۷	ملك صالح نجم الدين بن كامل
	۵	۸	ملك معظم طور انشاه بن صالح

مصرده مهالك بجزيره حكومتى .

مهالك بجزيره دولت حكومتن ايوبيلردن مظفرالدين موسى نكازورى عزالدين ايبك قورمشدر .

بولارنك زماننده مصر باياق و پارلاقلى بوغالندهشدر .

بولار آراسته هر آز وقتقه قدر ملك الظاهر بيبرس وقتى بخشى ايدى .

آخرده بو حكومتنك صوڭ كهكدارى بولغان ملك الصالح حاجى دن صوڭ

چر كس امراسلن «برقوق» مصرغه كهكدار بولمشدر .

مهالك بجزيره ۶۳۰ نچى يلدە باشلاب ۱۴ يل قدر حكومت ايتكاندن

صوڭ ۷۷ نچى يلدە مفقرض بولمشدر .

مصرده غلامان چرا كسه حكومتى .

غلامان چرا كسه زماننده مصر قطعهسى خراب بولمشدر . صوڭره يكرمى

ايكنچى كهكدار بولغان «قانصوآل غورى» مرج دابق ديگان اورنده

عثمانلى پادشاه لرندن يارز سلطان سليم ايله بولغان صوغشده تلىق بولوب

اورنده اوترغان «طومانباي» بربلسن صوڭ مصرده سلطان سليم طرفندن

توزدرلوب ۹۲۳ نچى يلدە مصر، دولت عثمانيه الكسفه قالمشدر .

غلامان چرا كسه دولتى ۷۶۹ ده باشلانوب ۱۳۵ يل حكومت ايتكاندن

صوڭ ۸۹۵ ده مفقرض بولمشدر .

آسياده غي طوائف ملوك

خراسانده بنى طاهر حكومتى .

هارون رشيدنىڭ اوغلى مأمون زماننده خراسان والى لىگنه ذواليمينيىن ديولگان طاهر بيلىگولنمىشدر .

طاهر خراسانده مستقل اش بورتىش ، مأمون طاهر ئولسگاج آننىڭ اوغلىنە حكىمدار بولورغه فرمان بيبهرمىشدر .

بنى طاهر حكومتىنىڭ مركزى «هرات» شەرى ايدى .

بنى طاهر حاكىملىرى هر وقت عباسى خليفەلىرىنىڭ تصديق ايتولدى ايله گنه بيلىگولنەدر ايدى .

٢٥٩ نچى يىلدە يعقوب بن ليث صفار طرفىدىن بنى طاهر حكومتى ضبط ايتلوب تمام بولمىشدر .

بنى طاهر حكومتى ٢٥٥ نچى يىلدە باشلانوب ٥٤ يىل حكومت ايتكاندىن صولك ٢٥٩ دە مقررص بولمىشدر .

سلطان بولوب تورغان

بنى طاهر شولار :

٢	ذواليمينيىن طاهر بن حسين
٧	طلعه بن طاهر
١٦	عبدالله بن طاهر
١٨	طاهر بن عبدالله
١١	محمد بن طاهر

بنى ليث حكومتى .

افغانستانده « بنى ليث » حكومتىن اوپوشدىرغان يعقوب بن ليث در .

يعقوب بن ليثنىڭ آناسى جيزچى بولغانلىقتىن لقبى « صفار » بولمىشدر .

يعقوب آناسىنىڭ بوھدىن طاشلاب عسكىرى بولمىشدر . يعقوب صوغش قىلوب

بيك كسوب پيرلرنى آغاچ ھرات طرفلرنىڭ قوللىنىدىغان خوراساننىڭ ھۆكۈمىتى قورۇپ
 سوڭرە بىنى طاھەرلرنىڭ قوللىنىدىغان خوراساننىڭ ھۆكۈمىتى قورۇپ.

يعقوب وفات بولغاچ اورننە قىزىداشى عمرو بن ليث كۆچمىش.
 عمرو عباسىلارگە قارشى كىلۇپ اوزى عباسى خليفە سەئىد توشمىش.
 عمرودىن سوڭ اورننە بالاسىنىڭ بالاسى طاھەر بن محمد كۆچمىش ايسەدە
 ملىكىلىرى بىنى سامان طرفىدىن ضبط ايدىلمىش.

موندىن سوڭ بىنى ليث آنە موندە ھۆكۈمىتى ايتۇپ قاراسەلردە رەتكە كۈرەلماغانلار.

بىنى سامان ھۆكۈمىتى.

بخارا حاكىمى اسماعيل بن سامان توغرىلىقى ھەمدە اشلىكىلىكى ايله اوزى
 عباسى خليفە سەئىد مأمون گە سويىدروب بخارا امپىراتورىغا تەيىن قىلىنمىش.

اسماعيل بن سامان بىنى ليث ھۆكۈمىتىنى ضبط ايتۇپ بىنى ليث ملىكىلىرى
 اوز الكاسىغا قوشمىش.

بىنى ساماننىڭ توقۇنچى ھۆكۈمىتى ايتكۈچى عبدالملىك زماننە غزىنەدە مشهور
 سلطان سېكىنگىن ظھور ايتكۈچى عبدالملىك آڭار ھجوم ايتمىش ايسەدە يېڭىلۇپ
 بخاراغە قايتمىش. بو آراده شمال طرفىدىن بعض ترك قەبىلەلرى صوغشقا
 باشلادىلارنىن بىنى سامان ھۆكۈمىتى بو ايتكۈچىنىڭ اور تاسمىدە بوغالۇپ كېتىمىش.
 بىنى سامان ھۆكۈمىتى ۳۶۱ دە باشلانۇپ ۳۷۰ يىل قىر ھۆكۈمىتى ايتكۈچىنىڭ سوڭ
 ۳۹۵ دە تامام بېتىمىش.

آل سامان ھۆكۈمىتى:

۱۶ يىل	ھۆكۈمىتى ايتكۈچى	اسماعيل بن احمد بن اسد بن سامان
> ۶	>	ابونصر احمد بن اسماعيل
> ۳۰	>	نصر سعید بن ابونصر
> ۱۲	>	نوح بن نصر سعید
> ۷	>	عبدالملىك بن نوح

۱۶ يىل	حکومت ايتگان	منصور بن نوح
» ۲۱	»	ابوالقاسم نوح بن منصور
» ۲	»	ابوالحرث منصور بن ابوالقاسم
» ۶	»	عبدالملك بن ابوالقاسم

آل بويه حكومتى .

ديمامده «كيماكش» ديولگان قريهده «ابوشجاع بويه» اسملى برفقير اوپونچى بار ايدى . بو اوپونچينىڭ ارچ اوغلى بولوب بوشجاعنىڭ اسمى على ، ايكنچى سنڭ حسين ، اوچنچى سنڭ احمد ايدى . بو ارچ قورنئەش اول وقتده اول طرفلارده دره بلكك ايتگان مرد اوپونچىنىڭ يانئەدە خىمەت ايتە باشلادىلار . مرد اوپونچى بولارنىڭ خىمەتلەرن ياراتوب هر بويەنە برەر دره بلكك بىردى .

«عمادالدوله» لقبى آلغان على اصفهاننى ضبط ايتوب آندە قوت هم نفون آرتىردى . آندان صوف شيرازنىدە ضبط ايتتى . عمادالدوله علينىڭ اوپوشدرغان حكومتى ايراننىڭ جنوب طرفلارندە ايدى . علينىڭ ايكنچى قورنئەشى «ركنالدوله» لقبى ايله آطالوب ايراننىڭ شمال طرفندە بر حكومت اويوشدروب «طهران» شەرن مركز حكومت ياسامشدر .

اوچنچى قورنئەشى احمد «معزالدوله» لقبى ايله عروق عربدە يالغزى بر حكومت اويوشدروب عباسيلەردن امير الامرالقنى آلمشدر . آل بويهدن اون بىدى حكامار بولغان .

آل بويه حكومتى ۳۱۳ دەدە باشلانوب ۱۲۴ يىل قدر حكومت سورگاج ۳۷ دەدە منقرض بولمشدر .

آل سبكتگين ياكە غزنويار .

سبكتگين آل سامانىڭ آزاد قىلغان قىللىرىن بولوب غزنە والى سەوزىر بولمشدر . سبكتگين ملك منصور سامانىڭ زمانئەدە بخاراغە كيتوب اوزىنى حكامارغە ياراتدومش ايدى . ياكادان غزنەگە كىلوب بر آرتورغاچ غزنە واليسى وفات

بولوب اورننه اوتور رلق بر بالاسی ده بولماغانلقمن سبکتگین غزنه ده والیلق اورنینه اوترمشدر. سبکتگین وفات بولغاچ اورنینه کچکنه اوغلی اسماعیل کوچسه ده یدی آیدان صوڭ قرنده شی محمود کوچمشدر.

سلطان محمود غزنوی اسمی ایله مشهور بولغان بو آدمدر. سلطان محمود تهر بهلی، عالم، فاضل، توغریلقلی بر حکمدار ایدی. سلطان محمود غزنوی ایکی مرتبه هندستانغه سفر ایتوب ایکیسندده صوغشلمده اوستون چغوب بیک کوب مجوسیلرنی مسلمان ایتمش واسلامیقتنی هندستانک طارانته مشدر. سلطان محمود عامغه بیک کوب حرمت، رعایت ایتوب آلازغه هر وقت انعام امانده بولمشدر.

آل سبکتگین دن اون دورت حکمدار کیلمش ايسه ده آرالارنک سلطان محمود شکلی اشنی بلوب یورته تورغان لاری هیچ برسی بولماغان. غزنویلرنک حکومتی ایکنک صوڭغی حکمدار بولغان خسرو شاه زماننده خوارزم شاهلاری طرفندن تمام بترلمشدر. آل سبکتگین ۳۶۶ ده باشلانوب ۱۸۹ یل حکمدارومت ایتکچ ۵۵۵ نچی یلده منقرض بولمشدر.

غزنوی حکمدار لری

۱	ابوین الدوله سلطان محمود سبکتگین	سلطان بولوب تورغان ۳۳ یل
۲	جلال الدوله سلطان محمد بن محمود	بیش آی
۳	نصیر الدوله سلطان مسعود بن محمود	۱۱
۴	«ایکنچی مرتبه» جلال الدوله محمد بن محمود	دورت آی
۵	شهاب الدوله سلطان مودود بن مسعود	۹
۶	بهاء الدوله سلطان علی بن مسعود	بیش آی
۷	جمال الدوله سلطان عبدالرشید بن محمود	۳
۸	سیف الدوله سلطان فرغزاد بن مسعود	۷

- ۹ ظهيرالدوله سلطان ابوسعف مسعود ثانی بن ابراهيم ۲۷
 ۱۰ كمال الدوله سلطان شيرزاد بن مسعود ثانی ۱
 ۱۱ سلطان الدوله آرسلان شاه بن مسعود ثانی ۱
 ۱۲ يمين الدوله بهرامشاه بن مسعود ثانی ۳۸
 ۱۳ ظهيرالدوله خسرو شاه بن بهرامشاه ۷

دولت سلجوقيه.

ترکستانده آنلاموندا يوری تورغان ترك طائفه لری تورک تورک اسلام غرانیتسه سينه کيله ايدیلر .

بولارنىڭ آراسىدا، ايلك آطا قليمسى سلجوق بن يقاق اسمى گى رئيسنىڭ طائفه سى ايدى .

سلجوق بن يقاق اسلام غرانیتسه سينه کيلوب بىر زماندىن صوڭ مسلمانلىقى قبول ايتمش وبنى سامان حکومتى تاتارلر ايله ايتگان صوغشده بىك كوب خدمتلىر كورسه تمشدر .

سلجوق ئولگاندىن صوڭ آرسلان، ميكايل، اسرائيل، موسى اسمارنىده اوغللىرى سلطان محمود غزنوى نىڭ اوندەوى بويىچە افغانستان نيشابور شهرىده تورمشلردر .

بارى بىر آزوقدىن صوڭ سلجوقنىڭ بالاسىنىڭ بالاسى «طغرل» اوزباشنه بىر حکمدار بولمشدر .

غزنويلردىن سلطان مسعود طغرل بىك گە عسكىر ييپەرمىش ايسەدە يىكلىوب سلجوقيلرنىڭ حکومتىنى تصدىق ايتەرگە مجبور بولمشدر .

طغرل بىك قافازىه ايله آناتولىينىڭ بىر نىچە اولوشنى ظبط ايتگاندىن صوڭ بغداد كە كىتوب عباسى خليفه سى قاسم بامرالله ايله كورشوب كىدە بولمشدر . طغرل بىك بىك آزوقت اچىدە اسيا قىطىه سىنىڭ غرب طرفىنىڭ يارطىسن ظبط ايتمشدر .

طغرل طر بزون طرفلارنده استانبول روم ایه پیرا طورینک عسکری ایله صوغش قیلوب روم عسکرن طار اتمشدر.

امویلر زماننده یاسالوبده اول وقتلرده بیگلر بولغان غلطه ده غی «عرب جامعی» ننگ آچلوب اذان او قولوبینه ایه پیرا طور راضی بولمشدر.

طغرل بک یکر می بیس یل سلطنتده بولوب ۴۱۰ نچی یلده وفات بولمشدر. طغرل بک وفات بولغاچ سلجوقی دولتی بر نیچه کچکمه حکومتلرگه آیرلمشدر. بولارننگ شهرر بولغانلری : ایران دولت سلجوقیه سی، کرمان دولت سلجوقیه سی، روم دولت سلجوقیه سی در.

ایران دولت سلجوقیه سی.

طغرل بک وفات بولغاندن صوگ اورنینه قرنیه شننگ اوغلی «آلب آرسلان» کوچمشدر.

آلب آرسلان غیرتای، باطر بر قهرمان ایدی. اول وقتنه آلپننگ اسمی هر ییرگه طارلغان و هر ییرده آننگ سوزن توتالر ایدی. آلب آرسلان قطایمن آق دیکگرگه، قافغاز طاولرندن عربستان چوللرینه قدر حکم ایته ایدی. ملازکرد تیره سنده روم ایه پیرا طور ی ایله بولغان صوغشده ایه پیرا طور رومانس نی اسیرایتکان.

آلب آرسلان ۴۵۱ نچی یلده وفات بولوب اورنینه اوغلی ملک شاه کوچمشدر.

ملک شاه ننگ زمانی بیک، شهب بولوب هر جهتمن یونه تلگان ایدی. توغر یلقلی بر پادشاه بولوب زماناسنده بایطاق مکتب مرسه لر آچلمشدر. ملک شاه ۲۰ یل قدر حکومت ایقوب وفات بولغاندن صوگ ترتیبسز- لکلر چغوب حکومت «سلطان سنجر» غه قالمشدر.

سلطان سنجرده وفات بولغاچ اچکی چوالچقلر باشلانوب ایران دولت سلجوقیه سی خوارزم شاه ی سلطان نکش طرفندن ۵۷۲ نچی یلده یوق ایقولمشدر.

ایران و سلجوقی‌لری اون دورت حکمدار بولوب یوزایللی بلدن آرتق
آطاقلی روشده حکمدارلق ایتمهلردر.

کرمان دولت سلجوقیه‌سی.

طغرل بک قرنیه شیمک اوغلی سلطان قاووردن بچغری بک نی کرمان والیسی
ایتوب قویمشر. آغای انسی آلب آرسلان طرفندانک والیلگنده قالدرلشدر.
شولای ایتوب والیلکده آلب آرسلان ئولگنچه سلطان قاوورد راحقله-
نوب اوتکاردی.

آلب آرسلان ئولگنچ ملکشا، ایله بولغان صوغشده وفات بولمشر. ملکشا
کرمان طرفلرن قاووردنک اوغلی سلطان شاهغه بیرمشر.
کرمان شاهلری رسمی روشده ایران سلجوقیه لریغه اییه رگان بولسه لرده
اوز باشلرینه اش یورته لر اییدی.

کرمان سلجوقیلرین اذن بر حکمدار کیلوب ۱۰۴۶ ییل حکومت سورمهلردر.

روم دولت سلجوقیه‌سی.

سلجوقی دولتیکنک ایکنک آطاقلوسی روم دولت سلجوقیه‌سی اییدی.
طغرل بک قرنیه‌سی اسرانیلکنک اوغلی قطله‌شنی آناتولی طرفلریغه بییه رمشر.
قطله‌ش طغرل بک نکی وفاتندن صوکنک آلب آرسلانغه قارشى کیلوب
آرالرنده صوغش بولدی وشول صوغشده قطله‌ش ئولمشر. آلب آرسلان
همانده شول پیورلرگه قطله‌شکنک اوغلی سلیمان نی بیلیگوله مشدر.

سلطان سلیمان آناتولینی قول آستنه آلورغه باشلاب آنطاکیه نی
روملردن آلدی ده مرکز حکومت ایندی.

سلطان سلیمانن صوکنک اورنینه اوغلی داود کوچوب مرکز حکومتینی
«قونییه» غه کوچردی.

داودنکنک انسی سلطان قلیچ آرسلان آناتولینکنک برنیقدر بییرلرن آلوب «سلطان
روم» اسمنی آلمشر. بعض وقتکنق قونییه ده، بعض وقتکنق ازنیق ده تورادر اییدی.

روم ساچوقايلرنىڭ اشلىرى اولئە گوزەل بولسەدە سوگرەدن اهل صليب
دېولگان خرىستىيان عسكەرلارنىڭ «چومى سىبىلى ضعيفلەندىلەر.

اهل صليب ايلە ايلنىڭ كوب قارشى توروشقان بىر نىچى قىلچ آرسلان ايلە
اوغلى مسعود ھەمدە ايكىنچى قىلچ آرسلاندر.

روم ساچوقايلرنىڭ ۱۵ ھەمدار كىلوب ۲۳۵ يىل قىدر ھەكىمەت سورمىشلردىر.
اون بېشىنچى ھەمدار بولغان علاءالدىن زمانىدە تاتارخانى سلطان غازان
طرفىدىن روم دولت ساچوقا يەھسى بىتيرىلوب مەلىكىلىرى اون بىر بىلكىگە بولمىشىدۇر.
بو اون بىر بىلكىدىن بىرى «دولت عثمانىيە» ايدى.

خوارزم دولتى ياكە آل نويشتكىن ھەكىمەتى

ظفر بىك خوارزم قىتئە سىن آل سەبەكتىگىن دىن آلغاچ اوزىدە ھەكىمەت ايتقە
تورغان آدملىرىغە بىرمىشىدۇر.

مەلىكشەھ زمانىدە خوارزم والىلىقى نويشتكىن گە بىرىلدى . نويشتكىن
مەلىكشەھنىڭ آزاد قىلغان قىللىرىدىن بىك ھەقىلى ، تىجىر بەلى بىر آدم ايدى .
نويشتكىننىڭ طوغرىلىقى . طرىلىقى ايلە ھەكىمەت مەكەت ايتقوب ئولگاندى خوارزم
قىتئە سىن نويشتكىننىڭ اوغلى مەھمەد گە بىرىلدى .

مەھمەدە آناسى شەكىلى ھەكىمەت كىيەچىلىك ايتقە گان نىلكىر قىتئە الدىن ،
خوارزمشەھ اسمەرن آلدى .

قىتئە الدىن مەھمەد سوك اوزىدە كوچكان اوغلى «آتسىز» ساچوقى
ھەمدار لىرىدىن سلطان سىنچىر گە قارشى اوزىنىڭ مەستقىل ايكانلىگىن اعلان ايتقوب
خوارزم دولتىن اويوشىردى .

خوارزم شەھلىرى طوقز كىشى بولوب ۱۳۸ يىل ھەكىمەت ايتقە شىلردىر .
خوارزم شەھلىرى تىركىستان ايلە خراساندى ئولكان بىر دولت اويوشىدۇر
شىرق طرفىدىكى طوائف ملوكنى قول آستىلىرىغە آلمىشىدۇر .

خوارزم شەھلىرىنىڭ آلتىنچىسى قىتئە الدىن مەھمەد ، تاتارخانى چىنگىزنى مەسلمان
مەلىكىلىرىغە ايرىكلى ايتقۇگە سەبب بولمىشىدۇر .
(مەلخىس تارىخ اسلام)

خوارزم دولتى ۹۰، نىچى يىلدا باشلانوب ۶۲۸ نىچى يىلدا چىنگىزنىڭ بالالىرى
طرفىدىن بىترلەشدر.

آل چىنگىز

چىنگىزنىڭ آناسى ماغول قىبىلەلەرنىڭ بىرەوسىنىڭ رئيسى ايدى. چىنگىزطوغان
وقىندا آناسى نەوچىن آنلى بىر قىبىلەنى بىكىگىنانلىكىدىن اوغلىنىڭ آنلىنىڭ «نەوچىن»
قويىشىدر.

چىنگىزطوغان وقىنىدا ايككى اوچى قان ايله طولى بولغانلىقىدىن موني
جەئانگىر، صوغشچى بولووينە حكىم ايتەشدر.

چىنگىز اون ارچ ياشىدا وقىندا آناسى ئولدى؛ موندىن سوڭ تەربىيە ايتقان
ھەر تورلى مشقەتلەرگە تۈزىلى بولولورغە اۇيرەتكەن آناسى ايدى.
چىنگىز قارە قروم دىگان يردە حكومەتنى قولغا آلۇپ بونىچە صوغشلاردىن
سوڭ تېرە يۈنەگى قىبىلەلەرنى اوز قول استىغا آلدى.

چىنگىز بىك آرزۇقتا اچىلدا تاتارسقانىنى، تركستاننى اوز اطاعتتە آلىشىدر.
چىنگىز مەلىكەنىڭ چىگىنى تركستانغە قىدر اوز ايتۇپ آنىدىن آرى اوتتەدى.
اول طرفلاردا حكومت ايتقان خوارزم شاھى قطب الدىن محمد ايله ياخشى
تۈرۈ اويىدا ايدى. لىكىن بىر وقىدا قطب الدىن بولكاسىدا بىر تاتاركاروانىنى
خوارزمكىمىستان اوجۇن قطب الدىن ايله چىنگىز آراسىدا صوغش چىقىشىدر.
نەھىت قطب الدىن بىكىلۇپ مەلىكەنىڭ قاچىدى، دشمانى بولغان چىنگىزگە قارشى
كەرىپستلەر حاضرلەرگە تۈتۈندى.

قطب الدىن محمد نى قىدر حاضرلەنسەدە مەلىكىدىن چىنگىزدىن صافلى آلماغۇچ،
بىرەرزىدە «آب سكون» اسمەدەگى كىچىككە بىر آتەغە صىبونوب قايفوسىدىن
وفات بولدى. آنىدىن سوڭ چىنگىزنىڭ دورت اوغلى جوجى؛ چىقتاي، اوكقاي،
تولى تاتار عىسكىرلەرىگە قوماندان بولۇپ قارشىلەرنىڭ تۈرى كىلىگان مەلىكىلەرنى،
اول مەلىكىلەردە بولغان مەدرىسە، كىتەبخانە، ودارالەعاجىزىلەرنى ھرقايسى
يېر ايله تىگىز ايتىلەر. حاصل چىنگىز بىك كۈب قان تۈكىدى. آنىڭ قوللىدىن
چىنىدە آدمە قوتلمادى.

نهایت چنگز سیکسان بیش باشنده یگرمی بیش یل دنیانک آستن اوستکه
 کیترگاندن ک دارالجزاغه کیقدی. چنگز مملکتلرن اوچ اوغلینه قالدردی.
 چنگز نیک بالاسی نیک بالارنسن «هلاکوخان» ایران غه کروب توغری
 کیلگان بیرلرنی بیهروب یاندروب بغدادقه قسر کیلمشدر. ایران دولت
 چنگزیه سن او یوشدرغان هلاکوخاندر. هلاکوخان باشده قرندوشی منگوخان،
 آنسن صوگ منگوخاننک اورننه کوچکان قیلای خان قول آسننک حکومت ایتمسده
 هلاکوخاننک، اوغلی «آبقاخان» اوز باشنه غنه حکمدارلقنی اعلان ایتمشدر.
 شوره وشه او یوشقان ایران دولت چنگزیه سی ۷۰ یل قدر حکومت ایقدی.
 تاتار خانلری نیک ییدنچمسی بولغان غازان خان بتون تاتارلر ایله برکه
 اسلامیقنی قبول ایقوب سلطان محمود اسمنی آلمش و اوزنسن صوگ اورننه
 کوچکان قرندوشی «سلطان محمد خدا بده» دیه یورتله ایدی. سلطان محمد
 خدا بده اوزی توزوتکان «سلطانیه» شهرنده تورا ایدی.
 تاتارلرنک مسلمان هولولری نه ایگ کوب طروشقان «امیر نوروز» ایدی.
 تاتار خانلری نیک ایگ صوگ حکمداری ابوسفیدخان نیک بالاسی بولماغانلقسن
 وفات بولغاچ چنگز دولتی تمام بقوب برنیقدر طوائفی ملوک ظهور ایقوب
 بولارده «تیهورلنک» زما ساقه قدرگنه دوام ایتمشدر.

آل تیهور

تیهورلنک سهرقده یغین «کس» شهرنده گی امیرنک اوغلی در آناسی
 چنگز نسلدندر.

اول وقتنه ترکستانده حکومت ایتمکان چغنایلردن طوغاقی تیهور خانندن
 صوگ تیهورلنک چغناى حکومتنه کوجهشدر. تیهورلنک آسیانک شرق هم
 اورطه طرفلرن ضبط ایقوب آنندان صوگ آسیانک غرب طرفلری نه طابا
 کیقوب توغری کیلگان مملکتلرنی یاغوب یهروب آق دیکگز قریینه قدر
 کیلمشدر. تیهورلنک قافقازیه طرفنه کیقوب شیروان، تیفلیس، قارص
 قلعهلرن آلوب ترکستانغه کیتمش، اول تیرهلرنی نه خراب ایتمکان صوگ
 ایرانده بغداد، مرصل، دیار بکرگه، آنندن شیروانغه کیتمکان تیهور قپو

